

Gondolatok a deviza-alapú kölcsönszerződésekből felmerülő egyes jogi
hiányosságok megoldásáról

Jelige

Kroos

Tartalom

I. A hazai devizahitelezés történeti összefoglalója	5
II. A deviza-alapú hitelezés, mint szerződési konstrukció	6
1. A deviza-alapú kölcsönszerződés fogalma.....	6
2. A devizahitelezés technikája	8
III. A deviza-alapú hitelezésre irányuló szerződések érvényességéről.....	9
1. A „devizaperek”	9
2. Az deviza-alapú szerződések érvénytelenségére irányuló keresetek tartalma	10
3. Az érvénytelenségi perek megindításának jogszabályi háttere	10
IV. Az árfolyamrész kérdése	13
1. A „deviza-alapú” kitétel jelentése	13
2. A szakirodalmi álláspontok bemutatása	14
3. A jogalkalmazási gyakorlatban felmerülő álláspontok összegzése.....	16
4. A szakirodalmi és a jogalkalmazói gyakorlatban felmerülő álláspontok összegzése ...	18
V. A deviza-alapú kölcsönszerződés, mint hitelkonstrukció érvényessége	20
VI. A deviza-alapú kölcsönszerződések „szerencseleme”: az árfolyamkockázat	23
1. A deviza-alapú kölcsönszerződés érvényessége az árfolyamkockázat szempontjából.	25
2. A clausula rebus sic stantibus elv érvényesülése	27
3. Az otthonvédelemmel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXI. törvény hatása	29
VII. Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek megválasztását befolyásoló körülmények	30
VIII. a Kúria 2/2014. számú PJE határozatának elemzése	32
1. A határozat meghozatalát befolyásoló körülmények	32
2. Egy lehetséges döntési alternatíva.....	33
IX. Összegző gondolatok és megállapítások.....	37
Irodalomjegyzék.....	39
Felhasznált jogforrások	41
Egyéb források és jogesetek	41

Bevezető gondolatok

Magyarországon 2008-ig a deviza-alapú hitelek meghatározó szerepet töltek be a banki hitelezésben. Az ezredfordulót követően a társadalmi szükségletek alakulását és a fogyasztói igények növekedését jelentős mértékben befolyásolta az akkor hatalmon levő kormány egzisztenciális fejlődést elősegítő programja. Mivel hazánkban az emberek többségének forintban keletkezik jövedelme, éppen ezért, a bankok a devizahitelek esetén is olyan konstrukciót hoztak létre, melynél a folyósítás és a törlesztés is forintban, ugyanakkor a kölcsönösszeg nyilvántartása devizában történik. A deviza-alapú kölcsönszerződés előnye abban állt, hogy a mindenkor esedékes teljesítés mértéke a forint-deviza árfolyamától függött. A kezdetben kedvező kondíciókkal és alacsony törlesztő részletekkel kínált hitelkonstrukció sok ügyfelet meggyőzött, annak ellenére, hogy figyelemmel kellett lenni a devizaárfolyamok esetleges radikális mérvű ingadozására. A devizahitelezés felfutásával a lakáscélú hitelállomány szédítő tempóban növekedett. 2008-ra az MNB már több mint 1 millió 300 ezer deviza-alapú kölcsönszerződést számlált.

2008 februárjában az észak-amerikai jelzálogpiac összeomlott, s a kialakuló pénzügyi válság ősszel már Közép-Kelet Európát is elérte. A gazdasági válság súlyos inflációt okozott, és az addig következetesen felépített makrogazdasági stabilitás veszélybe került. A válság nyomán a hivatalos devizaárfolyamok drasztikus mértékben megnövekedtek. Mivel deviza-alapú kölcsönszerződés esetén az adósok az aktuális forint-deviza árfolyamon törlesztenek, az árfolyam kedvezőtlen alakulása megnövelte a törlesztő részletek mértékét.

Az utóbbi években a kölcsönösszegekből felépített életek kártyavárként dőltek össze. A közelmúltbeli események hatására a társadalmi megosztottság különös mértékben éreztette hatását. A deviza-alapú kölcsönszerződések kapcsán eladósodottak olykor köznyugalmat megzavaró módon kívánják bizonyítani általuk vélt vagy valósnak tartott igazukat, mellyel azon személyek igazságérzetét borzolják, akik nem folyamodtak kölcsönösszeg felvételéhez.

A devizahitelezésben rejlő feszültség rövid időn belül össztársadalmi problémává nőtte ki magát. Mivel a deviza-alapú kölcsönszerződések ún. tömegszerződések, a banki mechanizmusok rugalmas működtetése érdekében a bankok szerződési feltételeiket egyedileg határozhatták meg, és üzletszabályzat révén tették megismerhetővé ügyfeleik számára. Az adósok elsősorban az általános szerződési feltételekben keresték a bankok visszaélési

lehetőségeit, ugyanakkor a hatályos Pp. alapján egyedi ügyekben megállapítási perek nem indulhattak volna. A jogalkotó reagálva az osztársadalmi nyomásra, a 2012. évi LI. törvénnyel a permegállapításra vonatkozó rendelkezéseket enyhítette. 2012-től kezdődően tömegével indultak meg a *Tisztességtelen szerződési feltételek érvénytelenségének megállapítására* valamint a *Szerződések érvénytelenségének megállapítására* irányuló perek. Az adósok előszeretettel hivatkoztak arra, hogy a hitelintézetek nem tájékoztatták őket megfelelően az árfolyam változásának mértékéről és módjáról, ezért a szerződés színlelt, megtévesztő és jóerkölcsbe ütköző. Az eddigi következetes bírói gyakorlat a hivatkozott érvénytelenségi okokat elvetette, és a Kúria a joggyakorlat megszilárdítása érdekében a 6/2013. számú jogegységi döntésében rögzítette elvi iránymutatásait. A jogegységi határozat, bár kétségtől jelentős mértékben hozzájárult a joggyakorlat egységes működéséhez, a legfontosabb kérdéseket nem rendezte. A deviza-alapú kölcsönszerződéssel kapcsolatos legfontosabb kérdések, így a különféle árfolyamok alkalmazása, az árfolyamkockázat, valamint az egyoldalú szerződésmódosítási jog gyakorlása továbbra is megválaszolatlan maradt.

A megválaszolatlanul hagyott kérdéseket a Kúria végül a 2/2014. számú jogegységi döntésével rendezte. Tekintettel a szerződések nagy számára, a jogegységi döntésben megfogalmazott követelményeket a jogalkotó törvénybe foglalta, így, elvileg a devizahitelek helyzetét rendezni hivatott 2014. évi XXXVIII. törvény tartalmilag orvosolta a deviza-alapú kölcsönszerződések jogi hiányosságait.

Mivel a kijelölt téma kifejezetten aktuális, érdekesítő és körbejárható problémakört foglal magába, és ugyanakkor minden jogi kontextusában nem merül fel a szakirodalomban, ezért a dolgozatomban kifejtett gondolataimmal és javaslataimmal e szerződések jogi elemzésének elmélyítéséhez szeretnék hozzájárulni. .

Elsődlegesen arra keresem a választ, hogy a Kúria 2/2014. számú jogegységi határozata alkalmas-e arra, hogy a deviza-alapú kölcsönszerződések jogi hiányosságait orvosolja, valamint arra, hogy az árfolyamok változásából eredő szerkezeti eltolódásokat helyreállítsa. A pályamunkámban e kérdések megválaszolása érdekében néhány önkényesen kiemelt tényállás kapcsán elemzem a kölcsönszerződés sajátosságait, jogi természetét, érvényességének jogi feltételeit, az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazását, valamint a rendelkezésre álló jogi eszközök alkalmazásának lehetőségeit.

Másodlagosan, a joggyakorlat és a szakirodalom eredményeinek bemutatása révén arra törekszem, hogy a devizahitelezés jogi értékeléséről minél átfogóbb képet alkothassunk. Igyekszem bemutatni azt, hogy a jog és a közgazdaságtan egyes kérdések kapcsán milyen

vonatkozásban tér el egymástól, vagy mutat azonosságot, illetve azt, hogy melyek a téma legérzékenyebb pontjai.

I. A hazai devizahitelezés történeti összefoglalója

1999-ben és 2000-ben korábban nem tapasztalt méretű lakáspiaci árrobbanás zajlott le, mely jelentős változásokat eredményezett a hitelpiacon is. Különösen megnőtt a lakásberuházások, lakásépítések és az eladott családi házak száma, s a panellakások egyharmada is tulajdonost cserélt.

A 2000. évben a lakáspolitikát új elemekkel töltődött fel, köszönhetően az új kormányzati politikának. A kormányzat a lakáshitelezésre fókuszálva lakáshitelezést elősegítő programokat indított el; jelzáloglevéllel finanszírozott hitelek kamattámogatása (forrásoldali kamattámogatás) és a másik a kiegészítő kamattámogatás (eszközoldali kamattámogatás). E kormányzati politika alapgondolata az volt, hogy a lakáshitelezést minél szélesebb rétegek számára elérhetővé tegye.¹

Az általánossá váló alacsony kamat fogyasztói türelmetlenséget indukált, a megnövekedett hitelkeresletre a bankszektor a fogyasztói hitelezés növelésével reagált, ugyanakkor a forintbitelek megnövekedése az állami terheket is jelentős mértékben súlyosbította volna, ezért a bankszektornak új megoldást kellett találnia.

A devizahitelezés elsőként 2000-ben jelent meg a magyar háztartási hitelpiacon, a személygépjármű-finanszírozásban. 2003-tól a lakáshitel-támogatási program megszüntetéssel egyenértékű szigorítása után a deviza-alapú lakáshitelek elterjedése tekinthető a második állomásnak, majd röviddel ezután, 2004-2005-ben jelentek meg a szabad felhasználású deviza-alapú jelzálogbitelek, mely a harmadik állomásként ismert.² 2008 februárjában az észak-amerikai jelzálogpiacnak komoly válsággal kellett szembenéznie, mely rövid időn belül általános bankválságot eredményezett. A válság Európában főként a közép-keleti régiót érintette a legsúlyosabban. 2008-tól kezdődően megjelent az egyik legjelentősebb, társadalom széles körét érintő jelenleg is aktuális probléma, a devizahitelekben rejlő feszültség. A 2008-as pénzügyi válság a bankok között egy pénzügyi bizalmi válságot is eredményezett, amelynek következtében a bankok közötti devizacsere megszűnt, s ezzel összefüggésben a devizák értéke többszörösére nőtt. A bankok elszakadtak ügyfeleikkel kötött szerződéses kikötésektől és a devizák beszerzésének költségeit áthárították

¹ Farkas János, Hegedűs József, Székely Gáborné: Lakáshelyzet, lakástámogatások, 1999-2003. 176-192. : <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a797.pdf>, Letöltés ideje: 2014. július 1.

² Balás Tamás- Nagy Márton: A devizahitelek forintbitelekre történő átváltása. Hitelintézeti Szemle, 2010/5. 7-8.

ügyfeleikre. A pénzügyi válság következtében a hivatalos deviza-árfolyamok közel 30 %-kal növekedtek, melynek következtében a havi törlesztő részletek összege is megkétszereződött. A devizahitelezés innentől kezdődően már jogi problémaként vonult be a köztudatba és egyedi perek sokasága került megindításra az igazságszolgáltatás fórumai előtt. Az OBH 2013-as ügyforgalmi tájékoztatása alapján a tisztességtelen szerződési feltételekkel összefüggő perek robbanásszerű növekedése jellemzi a polgári-gazdasági ügyszakok működését. 2010 és 2013 között e pertípus robbanásszerű növekedését a következő adatok szemléltetik:

- 2010. évben havi átlagban 12.75 peres ügy,
- 2013. évben havi átlagban 425.67 peres ügy, ami 33-szoros növekedést eredményez.³

II. A deviza-alapú hitelezés, mint szerződési konstrukció

1. A deviza-alapú kölcsönszerződés fogalma

A deviza-alapú kölcsönszerződés a Ptk.-ban nem nevesített, származtatott vagy származékos ügylettípus⁴, mely elsősorban a klasszikus kölcsönszerződés törvényi ismérveire épül, ugyanakkor definiálásához a pénztartozás általános szabályainak részletes elemzése is szükséges.

A szerződés alanyai a hitelező (kölcsönadó) és az adós (kölcsönvevő), akik kölcsönszerződést kötnek egymással, amelyben kölcsönös fizetési kötelezettséget vállalnak. A kölcsönszerződés alapján a hitelező köteles lesz a kölcsön folyósítására, az adós pedig annak törlesztésére, azaz a tőketartozás és a kamat, valamint az esetlegesen kapcsolódó díjak és költségek megfizetésére.⁵

A bankkölcsön mindig pénzkölcsönt jelent. A jogi értelemben vett kölcsön megkülönböztető sajátossága, hogy tárgya helyettesíthető dolog, tipikusan pénz. A pénz (mint általános csereérték) legjellemzőbb sajátossága, hogy a vagyoni forgalomban abszolút helyettesíthető, mint fizetőeszköz nem minősül egyedi dolognak.⁶ A pénzt fizetőeszközzé elsősorban azok a forgalmi és jogi sajátosságai teszik, melynek eredményeként az adott helyen adott időben

³ OBH Statisztikai Elemző Osztályának 2014.OBH XXI.B.1.15/8 számú 2013. évi statisztikai beszámolója http://www.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/statisztikai_adatok/ugyforgalmi_elemzes_2013_eves.pdf
Letöltés ideje: 2014. július 16.

⁴ Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az Új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Complex Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest. 2008. 1014. Ptk. 523.§. (1)-(2) és Új Ptk. 6: 383.§.

⁶ Lenkovics Barnabás: Magyar Polgári Jog. Dolog Jog. Hetedik átdolgozott kiadás. Budapest. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt. 2008. 36. ill. 40.

fizetőeszközként funkcionál. A pénz sajátosságából fakadóan az adós nem ugyanazt köteles visszaadni amit kölcsönbe kapott, hanem ugyanolyan összegű pénzt, ezért minősül a pénztartozás fajlagos szolgáltatásnak.⁷

A törvényi szabályozásból kiindulva soha nem lehet biztosra venni, hogy a teljesítésre ténylegesen hol kerülhet sor. A pénzkötelelem teljesítési helyére vonatkozó törvényi szabályok diszpozitívak, a felek egyező megállapodása valamint a hitelező székhelyének, lakhelyének, esetlegesen személyének megváltozása is hatást gyakorolhat. Forintkölcsön esetén a pénztartozást a teljesítés helyén és idején érvényben levő pénznemben kell megfizetni, azaz forintban.⁸ A teljesítési hely megváltozásának lehetőségét figyelembe véve nem lehet kizárni azon tényezőt, hogy a felek egyező megállapodásukban a teljesítés módjára nézve forinttól eltérő, más pénznemet is kijelölhetnek.

A törvény a teljesítés módjára vonatkozó fő kérdésnek a teljesítés pénznemét tekinti, mert ennek meghatározása elengedhetetlen a tartozás teljesítéseként fizetendő összeg megállapításához.

A diszpozitív szabályozás a teljesítés helyén és idején érvényes pénznemet jelöli meg a teljesítés (lerová) pénznemeként. A teljesítés módjára vonatkozó szabályok miatt a jogirodalom különbséget tesz a lerovó és kirovó pénznem között.⁹

A tartozás egy bizonyos pénznemben történő szerződéses meghatározása a pénztartozás kirovása. A kirovó pénznem lehet forint, de meghatározható forinttól eltérő pénznemben - devizában - tipikusan svájci frankban, euróban vagy japán jenben.¹⁰ Azt a pénznemet, amelyben a pénztartozást teljesíteni kell, a szakirodalom lerovó pénznemnek nevezi. A törvény kifejezetten diszpozitív módon határozza meg a lerovó pénznemet, annak meghatározása a felek szabad megállapodásának tárgyát képezi.¹¹

Effektivitási kikötésnek nevezzük a szerződés azon rendelkezését, mely meghatározza, hogy a teljesítést ténylegesen (effektíve) a teljesítés helyétől és időpontjától eltérő pénznemben kell leróni. A pénztartozás teljesítéseként a lerovó pénznemből annyit kell adni, amennyi megfelel a szerződésben meghatározott összegnek.¹²

Effektivitási kikötés esetén az adósnak a tartozás teljesítéséhez be kell szereznie a kirovó pénznemmel megegyező külföldi devizát, quasi meg kell vásárolnia.

⁷ Petrik Ferenc (szerk.): Bankjog a gyakorlatban. Budapest. ECONOMIX Közgazdász Egyetem RT.1990. 40.

⁸ Ptk. 231.§. (1)-(2) és Új Ptk. 6:45.§. (1)-(2)

⁹ Vékás (szerk.) 2013. i m. 537.

¹⁰ *deviza*: külföldi pénznemre szóló követelés (pénzhelyettesítő eszköz, fizetési számla- és egyéb pénzkövetelés). 2001;XCIII.2§. (3)

Hargitai József: Jogi fogalomtár. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. 2006. Budapest. 254.

¹¹ Vékás (szerk.) 2013. i. m. 537.

¹² Uo.

Effektivitási kikötés hiányában a devizatartozás folyósítása és törlesztése forintban történik. Ezen az elvi alapon működik a deviza-alapú hitel, mely abban különbözik a devizahiteltől, hogy a folyósítás és a törlesztés is ténylegesen (effektíve) forintban történik, de a hitelösszeg és törlesztő részlet devizában van meghatározva. A devizahitel forinttól eltérő pénznemben – devizában- folyósított és törlesztett hitel, ahol a folyósítás és törlesztés is ténylegesen devizában történik, s nem forintban.¹³

Deviza-alapú kölcsönszerződés esetén az ügyfél számláját devizában vezetik, és azt a folyósításkor a kölcsön deviza-összegével terhelik. A hitelező kötelezettsége, hogy a kölcsönösszeget folyósítsa, mely nem devizában, hanem forintban történik. Folyósításkor a hitelező az ügyfél forintszámláján jóváírja azon forintösszeget, amely a folyósítási díjjal csökkentett deviza-kölcsönösszeg és aktuális banki vételi árfolyam szorzataként adódik. A konstrukciónak velejárója, hogy a törlesztés minden hónapban az aktuális forint-deviza árfolyamon történik, ezért a forint alakulása növeli a törlesztő részletet, erősödése pedig csökkenti azt.

2. A devizahitelezés technikája

A vizsgált konstrukcióban a hiteligénylő dönthetett, hogy forintalapú, vagy egy sokkal kedvezőbb, ún. deviza-alapú – azon belül is svájci frank-, euró-, vagy japán jen –, hitelkonstrukciót vesz igénybe. Amennyiben választása a deviza-alapú hitelre esett – s azon belül is a svájci frank-alapú hitelre – a hitelintézet meghatározta a maximálisan nyújtható hitel összegét forintban. Az adós devizaszámláját devizában vezetik, ugyanakkor a törlesztés és a folyósítás forintban történik. A folyósításkor a bank az ügyfél számláján jóváírja azt a forintösszeget, amely a folyósítási díjjal csökkentett svájci frank (deviza) kölcsönösszeg és az aktuális banki vételi árfolyam szorzataként adódik. Az ügyfél a tőketörlesztést, a kamatot és a kezelési díjat forintban fizeti. A forintösszeg a svájci frankban meghatározott törlesztő rész és a szerződésben előre meghatározott napon a szokásos időpontban érvényes eladási árfolyam szorzata.¹⁴

A kölcsönszerződés alapján az adós köteles lesz az egyszeri, folyósítás előtti folyósítási díj, a havonta esedékes kamat és a kezelési díj, továbbá a folyósításkori vételi és eladási árfolyam

¹³ THM rendelet 2§. (1) 2. és 3. pont

¹⁴ Bánfi Tamás: A devizahitelezés oka, a beavatkozás lehetősége, módjai. Pénzügyi Szemle. 382.
<http://www.asz.hu/penzugyi-szemle-cikkek/2012/a-devizahitelezes-oka-a-beavatkozas-lehetosege-modjai/380-391-banfit.pdf> Letöltés ideje: 2014. augusztus 8.

közötti rés (marzs) megfizetésére. Az adós devizaszámláján a törlesztés összegével az adósság folyamatosan csökken.

A forintalapú és a deviza-alapú kölcsön között a mérvadó különbséget az ún. árfolyamkockázat jelenti. Deviza-alapú kölcsönszerződés esetén az adósnak számolnia kell azzal, hogy a hitelintézet az árfolyam változásából eredő kockázatot kizárólag az adósra hárítja. Az adós pénzfizetési kötelezettségét forintban teljesíti, mely a forint-deviza (svájci frank) aktuális árfolyamának szorzatából adódik. Amennyiben a folyósításkori aktuális árfolyam megváltozik, mégpedig a törlesztés és a kamatfizetés napján más, mint a folyósításkor, a változásból eredő veszteséget és nyereséget kizárólag az adós viseli. Ha a forint gyengül, akkor a gyengülés mértékével arányos az árfolyamveszteség, ha a forint erősödik, akkor az erősödés mértékével arányos az árfolyamnyereség.

III. A deviza-alapú hitelezésre irányuló szerződések érvényességéről

1. A „devizaperek”

Amint azt a(z) OBH statisztikai kimutatása is egyértelműen tükrözi, a közelmúltban országszerte tömegessé váltak az ún. devizaperek, melyeknek közös vonása, hogy a jogvita deviza-alapú kölcsön-, vagy lízingszerződéshez kapcsolódik, lényege pedig, hogy az adós álláspontja szerint a szerződés a maga egészében semmis, vagy egyes rendelkezései érvénytelenek.

Gyakorlati felméréseim során azzal szembesültem, hogy a devizaperek három csoportba sorolhatók:

- az adós keresetében a szerződés létre nem jöttének megállapítását kéri pl. arra hivatkozva, hogy nem volt konszenzus köztük a deviza nemére vonatkozóan. A gyakorlatban gyakori jelenség, hogy az adóssal szemben végrehajtási eljárást indítanak a szerződés nemteljesítése vagy nem szerződésszerű teljesítése miatt és a végrehajtási eljárás megszüntetését kéri arra hivatkozva, hogy a végrehajtani kívánt követelés nem áll fenn, mivel az annak alapjául szolgáló szerződés létre sem jött.
- az adós a szerződés érvénytelenségének megállapítása iránt terjeszt elő keresetet.
- a pénzintézet indít pert az adóssal szemben az adós szerződésből eredő fizetési kötelezettségének teljesítése iránt, amely perben az alperes védekezésként érvénytelenségi kifogás formájában hivatkozik a felperesi követelés alapját képező szerződés érvénytelenségére.

2. Az deviza-alapú szerződések érvénytelenségére irányuló keresetek tartalma

Egy-egy perben az adósok gyakran több érvénytelenségi okra is hivatkoznak, így leggyakrabban alaki hibára, a szerződés jogszabályba ütköző voltára, valamint arra, hogy a szerződés egyes pontjai tisztességtelen szerződési feltételnek minősülnek. A keresetek logikai felépítése érvénytelenségi perekben megegyezik: az adósok rendszerint a szerződésből eredő többletteleher elkerülése érdekében elsődleges és másodlagos kereseti (megállapítási) kérelmet terjesztenek elő, melyben az érvénytelenség jogalapjaként számos érvénytelenségi okot megjelölnek, látszólagos tárgyi keresethalmazt generálva ez által.¹⁵

A benyújtott petíciók logikai felépítése a következő elsődleges és másodlagos kérelmekre épül;

- a hitelező és adós között nem jött létre egy/ több deviza-alapú szerződés, mert:
 - a szerződés megkötésekor hiányzott a kölcsönös és egybehangzó jognyilatkozat a deviza nemére vonatkozóan (svájci frank, japán jen, euró)
- amennyiben a hitelező és adós között létrejött egy/több deviza-alapú szerződés, érvénytelen, mert
 - az adós a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt,
 - a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás között feltűnő az értékaránytalanság,
 - az általános szerződési feltételek tisztességtelen volta miatt érvénytelen a szerződés,
 - a hitelező szerződésben rögzített egyoldalú szerződésmódosítási jogának gyakorlása jogellenes, annak kikötése tisztességtelen szerződéses rendelkezés,
 - a szerződés érvénytelen, mert vagy a hitelintézeti törvény cogens vagy a Ptk. meghatározott rendelkezéseibe ütközik.

3. Az érvénytelenségi perek megindításának jogszabályi háttere

A deviza-alapú kölcsönszerződések ún. tömegszerződések, amelyre a Ptk. lehetővé teszi, hogy a hitelintézetek szerződési feltételeiket egyedileg határozzák meg és üzletszabályzat révén megismerhetővé tegyék az ügyfelek számára, illetve azt építsék be a szerződésekbe.

¹⁵ Németh János- Kiss Daisy (szerk.): A Polgári Perrendtartás Magyarázata 1. Harmadik átdolgozott kiadás. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest. 2010. 489. v.ö.: 2/2010. (VI.28.) PKv. Szegedi Törvényszék 7.P.21.258./2013/12.sz. és 13.P.21.349/2012./22. sz. határozata

A hitelintézetek azonos ügyletekre azonos szerződési feltételeket állapítottak meg, amellyel nagymértékben megkönnyítették a szerződéskötési procedúrát, blankettaszerződéssé alakítva ez által a tömegügyletek szerződéseit. Az általános szerződési feltételek alkalmazásával az üzletkötés hatékonyabbá, az így megkötött szerződések merevvé és sablonossá váltak. Vitathatatlan, hogy az általános szerződési feltétel racionális és gazdaságossági megfontolásból vált alkalmazott jogintézménnyé, ugyanakkor a szerződő felek eltérő piaci alkupozíciójából adódóan egyben komoly veszélyforrást is jelenthet, mert a visszaélések táptalaját is gazdagíthatja.¹⁶

Annak érdekében, hogy a standard kikötéseket alkalmazó fél piaci alkupozíciójával ne éljen vissza, a jogszabályi háttér és a megszilárdult bírói gyakorlat két feltétel konjunktív érvényesülését követeli meg annak alkalmazása esetén; az általános szerződési feltételek akkor válnak a szerződés részévé, ha az alkalmazójuk lehetővé tette, hogy azok tartalmát a másik fél legkésőbb a szerződéskötéskor megismerje, és a másik fél azokat kifejezetten vagy ráutaló magatartással elfogadja. Annak megítélésénél, hogy a feltételek ráutaló magatartással elfogadottnak tekintendők-e, a bíróságnak figyelemmel kell lennie az adott szakmának, ágazatnak a forgalomban általánosan követett szokásaira.¹⁷

Általános tétel, hogy a szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre. E tételből eredően a szerződési akarat megegyezés kettős funkcióját szokás levezetni; ezen alapul egyrészt a szerződéshez fűződő joghatás, másrészt pedig a keletkező jogviszony tartalmát is döntően az egybehangzó szerződési nyilatkozatokban megtestesülő konszenzus határozza meg. Standard kikötések alkalmazása esetén a felek közötti valós alkufolyamat elmarad, mert a szerződő fél elfogadó nyilatkozata nemcsak, hogy nem akaratlagos a szó tradicionális értelmében, de nem is tudatos. Tömegügyletek esetén sablonszerűen megalkotott általános szerződési feltételek esetén a szerződő fél gyenge alkupozícióba kerül, gyakorlatilag esélye sincs arra, hogy alkudozzon; vagy elfogadja az általános szerződési feltétel tartalmát és a további feltételek érvényesülésével létrejön a szerződés, vagy pedig nem fogadja el, s ez esetben nem jön létre a szerződés. Különösen a mindennapi életben tömegessé váló kölcsönszerződések esetén érvényesülhet leginkább a piaci alkupozícióból eredő relatív egyensúly megbomlása, mert a hitelintézet egyáltalán nem

¹⁶ Invia Virtutis Nulla Est Via: Tudományos Diákköri Dolgozatok 2005. Budapest. Bibliotheca Iuridica Seminarium 13. 130.

¹⁷ Böröcz Helga (szerk.) : A Polgári Törvénykönyv magyarázata. 2. kötet. Budapest. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. 2001. 1738-1739.

Ptk. 205/B.§.(1) , (2) bek. és Új Ptk. 6:78.§. (1) és (2) bek.

Vékás Lajos (szerk.) 2013. 556Ptk. 205/B. §. és Új Ptk. 6:78.§. (1) bek.

módosítja banki szabályozását, s ez által a hitelfelvevő abszolút kiszolgáltatott helyzetbe kerül.¹⁸

Mint ahogyan a korábbiakban említettem, az általános szerződési feltételek alkalmazása előnyös, s egyben hátrányos lépés is lehet. Egyrészt, magában hordozza annak kockázatát, hogy a felek közötti szerződéses statusból eredő jogok és kötelezettségek aránya megbomlik, másrészt pedig a szerződéses szabadság, mint alapvető magánjogi alapelv érvényesülését korlátozhatja. Az általános szerződési feltételek alkalmazói annak létrehozásából kizárják a szerződő feleket, s ezzel a klasszikus értelemben vett szerződés megkötésére szánt idő-intervallum lerövidül. Tekintettel arra, hogy az általános szerződési feltétel alkalmazója kizárja a szerződő feleket a szerződéskötési folyamatba való belépés előtti idő-intervallumból, a szerződési egyenjogúság aránytalansága fennállhat. Az egyensúlyt torzító tényezőket csak úgy lehet kompenzálni, hogy az általános szerződési feltételek alkalmazói a szerződés tartalmának megismerését a szerződési folyamatba lépés előtt lehetővé teszik.

Az általános szerződési feltételekben rejlő visszaélési lehetőségek arra ösztönözték a jogalkotót, hogy garanciális szabályokat építsen be a jogintézmény törvényi szabályozásába. Így alakult ki a tisztességtelen szerződési feltételekkel szembeni fellépés lehetősége, melynek komoly jelentőséget tulajdonít a bírói gyakorlat. Korábban egyedi ügyekben egyedi szerződések kapcsán szerződés érvénytelenségére irányuló megállapítási perek nem indulhattak, mert a vonatkozó eljárási kódex korlátozta a permegállapítás lehetőségét. Az érintett törvényi rendelkezés értelmében alapul fekvő jogviszony esetén a feleknek nem volt ún. megállapítási igénye. Korábban csak közérdekű keresetek révén volt megtámadható a szerződés érvényessége, melynek jelentősége a jogalkalmazási gyakorlatban csekély volt.¹⁹

Az érvénytelenség, mint klasszikus szerződési jogintézmény megújulása a jogalkalmazásban és a szakirodalomban mintegy másfél évtizede kezdődött meg. Megítélésem szerint ez egyrészt a joggyakorlatban bekövetkező szemléleti változásoknak, másrészt a devizahitelezésben bekövetkező negatív változásoknak köszönhető. A hitelintézetek felismerve a gazdasági és társadalmi környezet változásaiból eredő piaci előnyöket, a devizahitelezést tömegessé tették, melynek következtében minden harmadik magyar háztartás nettó devizaadóssá vált. Az ilyen típusú ügyletek létrejöttét az motiválta, hogy a pénzpiacokon a devizahitelek kamata (adott esetben) lényegesen alacsonyabb, mint a forint hitel kamata, ennél fogva - számítva a költségeket és díjakat is - a kölcsönvevő

¹⁸ Kőhidi Ákos: A fogyasztóvédelem pragmatikus aspektusai. Optimi Nostri. Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karának kiadványsorozata. Universitas -Győr Nonprofit Kft. 2007. 171.-172.

¹⁹ v.ö.: Németh János-Kiss Daisy (szerk.). i. m. 504-506.
illetve a Ptk. módosításáról szóló 2012. évi LI. törvény

alacsonyabb ügyleti kamat mellett juthatott hitelhez. A 2008-ban bekövetkező pénzügyi (bizalmi) válság hatására a hivatalos deviza-árfolyamok a többszörösére növekedtek, melynek következtében az adósok számára e hiteltípus roppant kedvezőtlené vált, tekintettel arra, hogy a szerződésben rögzített szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti arányosság eltolódott.

A jogszabályi korlát miatt egyedi ügyekben szerződés érvénytelenségének megállapítására vonatkozó perek nem indulhattak volna, ugyanakkor az egyre fokozódó társadalmi elégedetlenség és negatív értékítélet következtében a jogalkotó módosította az anyagi jogi kódex e vonatkozásban releváns rendelkezéseit, s egyedi ügyekben is lehetővé vált az érvénytelenségi per megindítása, így a deviza-alapú szerződések esetén is.²⁰

IV. Az árfolyamrész kérdése

A vitatott devizahitel-szerződések általában úgy rendelkeznek, hogy a deviza átszámítása során a pénzváltásnál alkalmazott közismert piaci gyakorlathoz hasonlóan eltérő vételi és eladási árfolyamot kell alkalmazni attól függően, hogy forintot számítanak át devizára, vagy pedig fordítva. A piaci gyakorlattal összefüggésben alapvetően két kérdés fogalmazódott meg:

- A devizaátváltás szerződési jogi szempontból valós szolgáltatásnak minősül-e?
- Tisztességes szerződési feltételnek minősül-e a különmemű árfolyamok alkalmazása?

Meglátásom szerint a kérdésekre adható különböző válaszok elsődlegesen a deviza-alapú kölcsön eltérő szerződéstani jogi minősítésére, másodlagosan pedig a szerződés lényegét adó szolgáltatás és ellenszolgáltatás tartalmának eltérő jogi és közgazdaságtani megítélésére vezethetőek vissza.

1. A „deviza-alapú” kitétel jelentése

A deviza-alapú kölcsönszerződés fogalmi elemeinek részletezéséből egyértelműen kitűnik, hogy a szerződés azért lesz „deviza-alapú”, mert a kirovó és a lerovó pénznem meghatározása elválik egymástól. A tárgyi jog és a jogalkalmazási gyakorlat is élesen elhatárolja egymástól a „devizahitelt” és a „deviza-alapú hitelt”.

Devizahitel a forinttól eltérő pénznemben folyósított és törlesztett hitel, ahol a folyósítás és a törlesztés is ténylegesen (effektíve) devizában történik.

²⁰ a Ptk. módosításáról szóló 2012. évi LI. törvény 1.§-a beiktatta a Ptk-ba a 239/A. §-t.

Deviza-alapú hitel a devizában nyilvántartott, de forintban folyósított hitel, ahol a folyósítás és a törlesztés is ténylegesen forintban történik, de devizában van meghatározva a hitelösszeg és a törlesztő összeg.

A kétféle hitelügylet elsősorban a sokat sejtető megnevezésében, másodsorban pedig a szerződés lényegét adó szolgáltatás és ellenszolgáltatás viszonylatában különbözik egymástól. A ténylegesen devizában nyújtott és törlesztett devizahitel jogi megítélése a vizsgált bírói ítéletek tükrében egységesnek mondható, ugyanakkor deviza-alapú kölcsönszerződés esetén mindez már nem állapítható meg, mert lényegesen eltérő álláspontok ismeretesek.

2. A szakirodalmi álláspontok bemutatása

Barcza Mihály jogirodalomban megjelenő álláspontja szerint deviza-alapú kölcsön esetén az adósnak valójában devizára nincs is szüksége, ugyanakkor élvezni akarja a devizához kapcsolódó, más kamatokhoz (utalva a forinthitelekre) viszonyítottan alacsonyabb pénzhasználati díjat. Ennek érdekében megbízást ad a banknak a deviza beszerzésére, a bank pedig különböző ügyletekkel beszerzett devizát az arra jellemző alacsony kamatláb mellett nyújtja kölcsönként az adósnak. E folyamat eredményeként az adós így devizában adósodik el, ami valóságos, mert az ügyfél által befizetett devizakamat is valós. Az adósnak ugyanakkor a kölcsönösszegre nem devizában, hanem forintban van szüksége. Mivel a bank a devizában nyilvántartott hitelt devizában folyósítja, azt át kell váltania forintra, tekintettel arra, hogy az adósnak forintra van szüksége, s nem devizára. Ehhez a bank deviza-vételi árfolyamot alkalmaz, quasi „mintha megvásárolná” az ügyféltől azt a devizaösszeget, amelynek ellenértékét már forintban fizeti ki. A hitel törlesztésekor mindez fordítva játszódik le: az adós a törlesztő részletet forintban kifizeti a banknak, melyet a bank deviza-eladási árfolyamon átszámít devizára, quasi „mintha eladta volna” az ügyfélnek a törlesztéshez szükséges devizaösszeget. E konstrukció esetén az árfolyam változásából eredő kockázat minden esetben az ügyfelet terheli.²¹

E megközelítés szerint a devizakonverzió valóságos szolgáltatás, melyért a konverziós díj-mint ellenszolgáltatás - jogszerűen köthető ki. Barcza Mihály szerint a devizakonverzió valóságos devizakereskedelmi ügylet, mert „*a devizakonverzió valósága a devizakereskedelmi ügyletet is valós szolgáltatássá avatja, mely az ügy integráns része*”.²²

²¹ Barcza Mihály: A Szegedi Ítéltábla ítélete a deviza-alapú kezelési költségről és a deviza-alapú kölcsön esetén alkalmazandó árfolyamról. JeMa 2012/3. szám 34.

²² Barcza Mihály: A deviza-alapú kölcsön esetében alkalmazandó árfolyamról. JeMa 2012/3.szám. 36.

Véleményem szerint eme megközelítés azon az elven alapul, hogy a devizahitelezés mögött valós devizaforrás áll. Mivel a banki hitelezés devizaforrásból történik, a kihelyezendő kölcsönösszeg finanszírozásához a banknak különböző kereskedelmi ügyletek révén devizát kell szereznie. A beszerzett devizát át kell váltania forintra, mely konverziós tevékenységért ellenszolgáltatásként díjat számít fel. Meglátásom szerint Barcza Mihály álláspontja mélyebb szintű pénzügyi-közgazdaságtani levezetésen alapul, melyhez elengedhetetlen a közgazdaságtani elméletben tükröződő álláspontok ismertetése.

A közgazdaságtani szakmaiságot tükröző szemléletmód szerint a devizahitelezés devizaforrásból történik, a hitelintézetek a devizahitelekhez szükséges devizához bankközi hitelfelvételek, devizavásárlások, vagy leggyakrabban ún. Swap ügyletek útján jutnak. A Swap cserét jelent, mely egy non standard tőzsdén kívüli ügylet. Ezen ügyletek jellemzője, hogy a felek (hitelintézetek) két pénzáramlást cserélnek el egymással. A felek abban állapodnak meg egymással, hogy egy meghatározott jövőbeli időpontban két különböző denominált előre meghatározott összeget cserélnek el egymással. A devizaswap két eltérő devizában történik. A megállapodás elején az akkor éppen adott devizaárfolyamoknak megfelelően elcserélik egymással a két különböző fizetőeszközt, majd egyes periódusokban kerül sor a kamatfizetésekre különböző devizákban, majd a futamidő végén sor kerül az induló összegek visszacserélésére, mely utóbbinál elszakad a cserearány a jövőben éppen aktuális devizaárfolyamtól. A közgazdaságtani elmélet szerint a bankok egymás közötti forgalmában a marge (árfolyamrés) általában alacsonyabb, mint amelyet az ügyfelekkel kötött ügyletekben használnak.²³

Kovács Levente szerint az, hogy a devizahitelek mögött mindenkor devizaforrások álltak, más sem szolgálhat megfelelő bizonyítékkal, minthogy a devizaalapú hitelek kamatozása jóval alacsonyabb a forintalapú hitelekkel szemben. Álláspontja szerint devizaforrás hiányában a devizahitelezés működésképtelen lenne, mert a negatív kamatkülönbség folyamatos veszteséget okozna a bankoknak. A hitelintézeteknek a deviza-alapú hitelek nyújtásához devizaforrást kell biztosítaniuk, mert a hosszú lejáratú hiteleket a piaci realitások figyelembe vételével rövidebb lejáratú forrásból lehet finanszírozni, ami azzal jár, hogy a hitel nyújtásakor nem lehet előre ismerni és meghatározni a hitel teljes futamidejére jellemző kamatfeltételeket. Mivel a hosszú lejáratú hitelek folyamatosan nem állnak rendelkezésre, azok változatlan fenntartása a teljes futamidő alatt nem lehetséges.²⁴

²³ Bakonyi László-Décsy Jenő-Lauf László-Tasnádi Márta: Tőke - és pénzpiacok. Perfekt gazdasági és tanácsadó oktató és kiadó Rt. ISBN 963-394-582-8-166. 173.

²⁴ Kovács Levente: A devizahitelek háttere. Hitelintézeti Szemle 2013. 12. évfolyam 3. szám. 186.

Gárdos István szerint a bankárok és a deviza-alapú hitelkonstrukció egyéb védelmezői igyekeznek igazolni, hogy a devizahitelek mögött devizaforrások, vagy gazdasági értelemben ennek megfelelő származékos ügyletek állnak. Álláspontja szerint az ügylet jogi minősítése szempontjából ez nem releváns kérdés, s alapvetően abból kell kiindulni, hogy a hitelezés és forrásteremtés elkülönült jogviszonyok keretében történik. Egyetért azon nézettel, mely szerint a banki működésben szoros kapcsolat kell, hogy legyen a devizaforrás és devizahitelek között, ugyanakkor jogi szempontból mérlegelve nem lehet egyiket a másikból levezetni.²⁵

3. A jogalkalmazási gyakorlatban felmerülő álláspontok összegzése

A jogalkalmazási gyakorlatban megjelenő, szegedi bírói gyakorlat által képviselt értelmezés szerint a kölcsönszerződés kizárólag arra irányul, hogy a kölcsönvevő forintösszeghez jusson, és a keletkező tartozását forintban fizesse vissza. Sem a felek megállapodása, sem a szerződési feltételek nem tartalmazzák, hogy az ügyfél a bankot deviza beszerzésével bízna meg. Mivel a bank az ügyfélre deviza feletti rendelkezési jogot nem ruház át, a kölcsönvevő deviza feletti rendelkezési jogot nem szerez. A szegedi ítélkezési gyakorlat szerint deviza-alapú hitelezés esetén a felek egyező szándéka nem irányul arra, hogy az adós a deviza felett rendelkezési jogot szerezzen, ennél fogva utasítási joggal sem rendelkezik a bankkal szemben deviza átváltásával kapcsolatban. A bank a deviza-alapú kölcsönszerződés keretei között kereskedelmi – vételi szolgáltatást nem nyújt, csak és kizárólag kölcsönt nyújt az adós részére, aki a forint felett szerez rendelkezési jogot. Azokban az esetekben, amikor a pénzügyintézet devizát vásárol, vagy devizát értékesít, az adásvételi kereskedelmi ügyletben az üzleti haszon - az ügylet természetéből adódóan - a deviza vételi-eladási árfolyam közötti különbözetből (árrésből) keletkezik. Az ilyen devizakereskedelmi ügyletekben az árkülönbözet felszámítása az üzleti-piaci forgalmazás magától értetődő szükségképpeni eleme. Ennek ellenére, a deviza-alapú forinthitel esetén a felek nem kétféle jogügyletet kötnek egymással, azaz egyrészt kölcsönt másfelől egy ténylegesen nyújtott devizakölcsön megvásárlására (bank részéről) illetve forint törlesztéskor devizarészlet eladására irányuló jogügyletet, hanem egyetlen, jogilag egységes deviza-alapú kölcsönszerződés jön létre közöttük.²⁶

²⁵ Gárdos István- Nagy András: A devizahitel jogi alapkérdései. Hitelintézeti Szemle.2013. 12. évfolyam. 5. szám. 375.

²⁶ v.ö.: Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.052/2012/7. Gf.I.30.244/2012. Gf.II.30.395/2012.

A szegedi jogalkalmazási gyakorlat szerint a deviza-alapú hitelkonstrukció forint hitel értékállandósági kikötéssel. A hitelügylet megkötése során a bank kereskedelmi, eladási vagy vételi pénzügyi szolgáltatást az adós részére nem nyújt, hanem a folyósított kölcsön visszafizetésének értékállandósága érdekében a forintban történő törlesztési részletet az aktuális devizaárfolyamhoz kötik. A deviza-alapú kölcsönelszámolás éppen azt jelenti, hogy devizaértékesítés – azaz devizakonverzió – nem történik, hanem forint hitelhez mérten relatíve alacsonyabb kamat forint árfolyamromlásából eredő kockázatát nem a hiteldíj, az ügyleti kamat százalékos mértéke, hanem a törlesztésnek az aktuális devizaértékhez kötése hivatott kompenzálni, kiküszöbölni. A forinthitelek kamatterhe azért magasabb, mert a forint árfolyam romlásából eredő kockázat is az ügyleti kamat mértékében kalkulált. Mivel a deviza-alapú hitelezés lényege, hogy a kölcsönösszeg meghatározása, folyósítása és törlesztése forintban történik, amit azonban devizában kalkulálnak, az alapján számítják a hitel-és törlesztő részleteket. Valójában devizában történő pénzmozgás ténylegesen nem is történik, az aktuális devizaárfolyam csak az elszámolás alapját adja.

Az ítéletekben tükröződő vélemények szerint a szegedi bírói gyakorlat is egyetért azon elvvel, mely szerint a deviza-alapú hitelezés devizaforrásból történik. A devizaforrásból fedezett hitelkonstrukció esetén a deviza ugyanakkor devizafedezeti funkciót tölt be, az átváltása pedig nem minősül önálló jogügyletnek. A devizakonverzió a deviza-alapú kölcsön előfeltételét teremti meg, nem része a felek közötti szerződés tartalmának. Szerződéstani oldalról megvizsgálva nem minősül önálló banki szolgáltatásnak, erre irányuló megrendelés a kölcsönvevő részéről nem merült fel. A devizakonverzió csak a deviza-alapú kölcsönszerződés előfeltételeit teremti meg, a banki érdekkörben bankok belül jelenik meg a folyósítás előtt, illetve törlesztés után. Amennyiben az érintett jogviták alapját nem a deviza-alapú hitelezés, hanem a devizahitel képezné, a bank valóban nyújtana kiegészítő pénzügyi szolgáltatást, s a konverzióért ellenszolgáltatásra lenne jogosult.

A *Békés Megyei Járásbíróság* gyakorlata szerint a kölcsönfedezet megteremtésével a pénzügyintézetek is árfolyamkockázatot vállalnak, a deviza-alapú kölcsönszerződések nem fiktív elszámolású, valójában forint alapú ügyletek. Az ítélkezési gyakorlata szerint a deviza-alapú kölcsön lényege, hogy a kölcsönrel kapcsolatos elszámolások devizaösszegre vonatkoznak, a pénzáramlások a mindenkor deviza-árfolyam alapján átszámítva, hazai pénzben történnek. E kölcsönszerződések CHF forrását pénzügyintézetek közötti határidős swap-ügyletek keretében szerzik be, ezáltal akár több évtizedes futamidejű hitel-portfóliókat tudnak néhány hónapos forrásokból, ügyletekből biztosítani. A swap – ügyletek keretein belül a felek megállapodnak, hogy a birtokukban levő devizát egy adott időpontban az azonnali

árfolyamon elcserélik másik devizára, majd egy későbbi időpontban visszacserélik. Ebből is következik, hogy az ügylet árfolyamkockázatot hordoz magában. E konkrét ügyletekhez feltétlenül szükséges devizafedezetet rendelni, mert ennek hiányában deviza-alapú kölcsönszerződés kedvező feltételeinek megteremtése nem valósulhatna meg.²⁷

A *Fővárosi Törvényszék* szerint a deviza-alapú hitel egy olyan banki termék, amelynek minden fázisában lényegi eleme a forintról devizára és devizáról forintra váltás. A keresztárfolyamok (különnemű árfolyamok) változása mind a bank, mind az ügyfél szempontjából kockázatot jelentenek, melyet a bank jogszerűen háríthat át az ügyfélre, de csak akkor, ha valóban létezik az a devizaügylet, melynek kockázatát az ügyfélre hárítják át, és erre az ügyfél mind a szerződés megkötése előtt, mind pedig a szerződés megkötése után, megfelelő szintű tájékoztatást kap. Ha azonban az ügylet mögött ténylegesen igazolható devizaügylet nincs, az árfolyamkockázat és a költségek ügyfélre történő áthárításának semmilyen alapja nincs.²⁸

A *Kúria* a deviza-alapú kölcsönszerződésekkel kapcsolatos perekben az árfolyamrés, mint elvi kérdés tárgyában 6/2013-as Jogegységi Határozatában kimondta, hogy e szerződéstípusnál az adós az adott időszakban irányadó forintkölcsönnél kedvezőbb kamatmérték mellett devizában adósodott el, amiből következően ő viseli az árfolyamváltozás hatásait: a forint gyengülése az adós fizetési terhének növekedését, erősödése pedig a csökkenését eredményezi.

4. A szakirodalmi és a jogalkalmazói gyakorlatban felmerülő álláspontok összegzése

A vizsgálati körbe vont szakirodalmi, valamint jogalkalmazási gyakorlatban megszilárduló álláspontok alapján elvi tételként megállapítható, hogy a deviza-alapú hitelkonstrukció alapján véve nem jogszerűtlen, nem hibás banki termék. Az elméleti és gyakorlati felismerések közös pontja, hogy a devizahitelezés mögött valós devizafedezet áll. Következtetésként levonható, hogy a jogalkalmazási gyakorlatban egységesen megjelenik a devizaforrások meglétének elismerése, ugyanakkor, funkcióbeli meghatározását tekintve lényegesen eltérő felfogások ismeretesek.

Az ismertetett álláspontok tükrében úgy gondolom, hogy a deviza-alapú hitelkonstrukciót kizárólag jogilag megítélni célszerűtlen. E jogügylet mélyen közgazdaságtani elveken alapul,

²⁷ Békés Megyei Járásbíróság 5.P.20360/2010/31.

²⁸ Fővárosi Törvényszék 45.Pf.639.797/2012/5.

tekintettel arra, hogy a hitelezést devizaforrásból lehet fedezni, melyet nem jogkérdésnek, hanem szakkérdésnek tartok.

Véleményem szerint minden esetben el kell ismerni azon tényezőt, hogy a deviza-alapú hitelezés mögött tényleges devizabeszerzés áll. Véleményemet arra alapozom, hogy ellenkező esetben - tehát devizabeszerzés hiányában - a hitel-és pénzintézetek számára nem lett volna lehetőség arra, hogy a forintalapú hitelnél jóval kedvezőbb kamatozású kölcsönt nyújtsanak. Ahhoz, hogy a hitelintézetek a lakossági, valamint vállalati szektorból kiinduló hitelezési igényeket megfelelően tudják kielégíteni, maguk is hitelügyletek kötnek, hitelezési műveleteket folytatnak, kereskednek. A bankok tevékenysége tisztán üzleti, azaz profitorientált. Egy-egy fogyasztónak nyújtott kölcsönügylet valós banki forrásteremtésen alapul, melyet folyamatosan működtetni kell ahhoz, hogy a hitelezési tevékenység nyereséges legyen.

Meglátásom szerint a szerződésekhez kapcsolódóan történt devizakonverzió, amely az ügylet integráns részét képezi. Tulajdonképpen, átváltás hiányában ezen ügyletek létre sem jöhettek volna. A Szegedi Ítéltábla ezzel kapcsolatban lényegesen eltérő álláspontot képvisel, tekintettel arra, hogy a konverzió csak és kizárólag a jogügylet előfeltételét teremti meg. Véleményem szerint a teljesítés folyamatossága révén a konverzió is folytonos, mert egyszer a folyósítás előtt, s minden hónapban, a törlesztéskor megismétlődik. A szegedi bírói gyakorlat érvelése szerint ezen ügyletek szerződési jogi megítélése folytán állapítható meg, hogy a felek egyező szándéka-akarata nem irányul arra, hogy az adós a deviza felett rendelkezési jogot szerez, ennél fogva utasítást sem adhat a banknak deviza-átváltásra. Amennyiben az adós a deviza felett rendelkezési jogot szerez, már nem deviza-alapú kölcsönről, hanem devizakölcsönről beszélünk, amely csak és kizárólag akkor jöhetne létre a felek között, ha a bank az adós számára devizaszámlát nyit, és a kölcsönügylet eredményeként átutalt deviza felett rendelkezési jogot szerez, és adott esetben amennyiben forintba van szüksége, utasítást ad a banknak arra, hogy a devizát váltsa át forintba.

Megítélésem szerint érdemes lenne megvizsgálni, hogy az adós tartozása forintban, vagy devizában keletkezik. Az elméleti megfontolások szerint deviza-alapú kölcsönszerződés esetén a hitelösszeg és a törlesztő részlet is devizában van meghatározva, s a hitelösszeg is devizában nyilvántartott, minden más banki művelet pedig forintban teljesítendő. E szerint az elképzelés szerint az adós tartozását is devizában tartják nyilván, hasonlóan a devizakölcsönhöz. A Kúria 6/2013-as Jogegységi döntésében is rögzíti, hogy az adós devizában adósodik el, amely megfelelhet *Barcza Mihály* elméletének is, mely szerint a valóságos devizakamat miatt valóságos devizatartozás, ill. devizakövetelés keletkezik.

Amennyiben az adós devizában adósodik el, de forintban teljesíti pénzfizetési kötelezettségét, ahhoz, hogy teljesítése jogszerű legyen, szükséges a devizakonverzió. Mivel a teljesítés a főszolgáltatáshoz kapcsolódik, az ahhoz kapcsolódó szolgáltatás integráns részét képezi. Meglátásom szerint az adós a devizatartozással együtt a deviza felett rendelkezési jogot is szerez, tekintettel arra, hogy nem forintban, hanem devizában adósodik el, melyből az is következik, hogy fennálló tartozását akár devizában is kiegyenlítheti. Amennyiben a kölcsönvevő nem devizában, hanem forintban adósodik el, nem keletkezik devizatartozása, és nem devizakamatot fizet. Ez utóbbi megfelel a szegedi bírói gyakorlatban megismert álláspontnak. E teória szerint a kölcsönvevő valóban nem szerez rendelkezési jogot, ugyanakkor a Kúria jogegységi tanácsa a 6/2013-as döntésében devizatartozást rögzít, melyhez véleményem szerint így a deviza feletti rendelkezési jog is párosul.

Véleményem szerint a konverzió a főszolgáltatáshoz kapcsolódó valós szolgáltatás, amelyért ellenszolgáltatás jogszerűen köthető ki, ugyanakkor ebből nem következik, hogy az adott kölcsönszerződés egyben deviza adás-vételét is megtestesítő jogügyletet is magában foglalna. Összegezve álláspontomat, úgy gondolom, hogy a deviza-alapú kölcsönszerződésekhez kapcsolódóan történt devizakonverzió folytán a jogügylet nem minősül ugyan devizakölcsönnek, de a jogi megítélését illetően ilyen sajátosságai vannak.

V. A deviza-alapú kölcsönszerződés, mint hitelkonstrukció érvényessége

A jogalkalmazási gyakorlatban megszilárdult nézet szerint a deviza-alapú kölcsönszerződés, mint hitelkonstrukció, alapjaiban nem semmis. Természetétől függetlenül más kérdés, hogy az egyes deviza-alapú kölcsönszerződések, valamint az azok részévé váló általános szerződési feltételek tartalmazznak-e olyan kikötéseket, amelyek valamilyen érvénytelenségi okban szenvednek. Ilyen vitatott szerződési feltétel a különmemű (kettős árfolyam) alkalmazásából eredő kikötés is.

A deviza-alapú kölcsönszerződésekben a felek egyező akaratát tükröző megállapodások rendszerint azt tartalmazzák, hogy a devizában meghatározott kölcsönösszeg kifizetését a bank a folyósításkor aktuális árfolyamon teljesíti, míg ezzel ellentétes módon az adós vállalja, hogy minden hónapban az aktuális árfolyamszinten teljesíti az őt megillető pénzfizetési kötelezettségét. A folyósításkor illetve a törlesztésekkor alkalmazott átszámítás a szerződésekben meghatározott feltétel, amely csak az elszámolás alapját jelenti. Érvénytelenségi perekben az adósok gyakorta hivatkoznak arra, hogy a megállapodásuk valóban tartalmazza azt, hogy a bank a folyósításkor illetve a törlesztéskor deviza-eladási

árfolyamot alkalmaz, ugyanakkor mindez már nem terjed ki a deviza-vételi árfolyamra, s a szerződés e tartalmi része érvénytelen.

A kötelmekre vonatkozó általános szabályok szerint az a szerződési kikötés, mely jogszabályba ütközik, semmis.²⁹ A tisztességtelen szerződési feltételek érvénytelenségére a Ptk. egy másik, önálló törvényhelyen levő generálklauzulát alkalmaz. Az említett törvényhely szerint tisztességtelen szerződési feltétel az a feltétel, amely a feleknek a szerződésből eredő jogait és kötelezettségeit a jóhiszeműség a tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel támasztójával szerződést kötő személy hátrányára állapítja meg.³⁰

A Szegedi Ítéltábla e tárgykörben releváns ítéletében azon álláspontra helyezkedett, hogy tisztességtelen a kölcsönszerződésbe foglalt azon szerződési kikötés, amelynek alkalmazásával a kihelyezéskori vételi és törlesztéskori eladási árfolyam eredményeként a pénzintézet a teljes hiteldíj mellett a devizakereskedelmi-adásvételi ügyletek körében alkalmazandó vételi-eladási árfolyam közötti árréshez is hozzájut.³¹

A bankügyletek körében felmerülő bankkölcsön esetén a teljes hiteldíj mutató foglalja magában a pénzügyi szolgáltatások ellenértékét, az üzleti hasznot, és az esetlegesen felmerülő költségek fedezetét. A THM nem más, mint a hitel díjának aránya a teljes hitelösszeghez mérten, százalékos formában megadva. Azt az összeget jelenti, amelyet az adósnak a tőke összegén kívül fizetnie kell. A THM így tartalmazza a kölcsön folyósításához feltétlenül szükséges járulékos szolgáltatások díját, továbbá a kölcsön folyósításához valamint a kölcsön igénybevételevel összefüggésben felmerülő költségeket. A THM megállapítása kizárólag jogszabályban meghatározott feltételek alapján történik. A hitel-és pénzintézetek számára kötelező előírás, hogy az ügyfelet megfelelő szinten tájékoztassák a hitel folyósításával és igénybevételevel összefüggésben felmerülő ún. eredeti és járulékos költségekről.³²

Az imént említett ítéltáblai határozat indokolása szerint a törlesztés elszámolását rendelő kikötés nem a deviza eladási árfolyam alkalmazása miatt tisztességtelen, hanem azért, mert a kölcsönösszeg folyósításakor illetve a törlesztéskor a bank nem egynemű árfolyamon számol. Ennek az a jogi jelentősége, hogy az adós hátrányára indokolatlanul és egyoldalúan egyenlőtlenséget idéz elő a szerződésből folyó jogok és kötelezettségek arányához viszonyítva. Az ügyben a Kúria az Európai Unió gyorsított előzetes döntéshozatali eljárását

²⁹ Besenyei Lajos: Kötelmi Jog Általános Rész. Polay Elemér Alapítvány. Szeged. 2012. 73.

³⁰ Ptk. 209.§. (1) bek.

³¹ Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.052/2012.

³² THM rendelet 3.§. (1) bek.

kezdemenyezte³³, tekintettel arra, hogy az ügyben releváns EGK irányelv értelmezése problémákat vetett fel. Kérdésként merült fel, hogy a 93/13/EGK irányelv 4. cikkének 2. bekezdése alapján a külföldi pénznemben meghatározott, de ténylegesen hazai pénznemben folyósított és a fogyasztó által kizárólag hazai pénznemben törlesztendő kölcsöntartozás esetén az átváltási árfolyamokat meghatározó, egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltételek a szerződés elsődleges tárgyának meghatározása alá vonhatóak-e avagy sem.

A Szegedi Ítéltábla szerint a támadott kikötés alkalmazásával a bank olyan szolgáltatásért számít fel ellenszolgáltatást az adósnak, amelyet számára nem is nyújtott. A kölcsönszerződésben a bank főkötelme a pénzszolgáltatás, amelyet teljesített is, ugyanakkor a pénz használatáért járó ellenértékéért járó szokásos ügyleti kamat és kezelési költség, a teljes hiteldíj mellett- azon felül is- a devizakereskedelmi-adásvételi ügyletek körében alkalmazható vételi-eladási árfolyam különbözetében árfolyamréshez is hozzájutott. Az Ítéltábla szerint a bank ugyanazért a szolgáltatásért a fogyasztótól kétféle ellenszolgáltatást követel és kap, amely nyilvánvalóan egyoldalú előnyt jelent számára.

A Kúria a különmemű árfolyamok alkalmazásából eredő eltérés érvényessége kérdésében a Gfv.VII.30.078/2013/14. számú ügyben azon álláspontra helyezkedett, hogy a deviza-alapú kölcsönszerződés nem teljesíthető devizaátváltás nélkül, annak integráns részét képezi, azaz tulajdonképpen az adott szerződéses konstrukcióban a kölcsönszerződés és a deviza átváltásra irányuló megállapodás egymástól nem különíthető el. A Hpt. 212.§ (2) bekezdése szerint a THM a terheléseken, kamatokon, jutalékokon túl az egyéb költségeket is magában foglalja, amelyeket kötelező feltüntetni a szerződési feltételekben (üzletszabályzatban). A különmemű árfolyamok alkalmazásából eredő költség egyéb költségnek minősül, melyet a szerződésben fel kell tüntetni. Mivel a perbeli ügyben ez elmaradt, a szerződés a Hpt. 213.§. (1) bekezdés c, pontjába, azaz jogszabályba ütközik, ezért semmis. A Kúria a jogvita elbírálása során tényként kezelte, hogy van tényleges devizakonverzió, azaz a bank a folyósításkor és a törlesztésekkor valóban átváltja a devizát forintra illetve a forintot devizára, azaz a kölcsön folyósításához, quasi a főszolgáltatáshoz kapcsolódóan olyan szolgáltatást végez, amelynek költségvonzata van, ezért jogszerűen számíthat fel konverziós díjat, amelyet a THM-be kalkulálhat.

Az ítélet szerint megállapítható, hogy az árfolyamrés mértéke a szerződésben szereplő THM-ben ténylegesen értékelésre került. A Kúria szerint az érvénytelenségi ok alapját a fogyasztó nem vagy nem megfelelő formában történő tájékoztatása képezheti. A Kúria az

³³ Kúria Pfv.21.247/2012/16.

érvénytelenségi okot kiküszöbölve a szerződést érvényessé nyilvánította oly módon, hogy a szerződés részét képező devizavételi és eladási árfolyam közötti eltérés 1 % (a deviza-középárfolyam +/- 0.5%). Az adott ügy elbírálása során a 41/1997. (III.5.) kormányrendeletet vette figyelembe, mely lehetőséget nyújt mind az egynemű, mind a különmemű árfolyamok alkalmazására:

„Amennyiben kétnemű árfolyam kerül a szerződés szerint is alkalmazásra, a THM számításakor kifejezetten az egy és ugyanezen az adott napon érvényes eladási és vételi árfolyamokat kellett figyelembe úgy, hogy a devizában kifejezett kölcsön összegét ... vételi árfolyammal, a mindenkori törlesztő részleteket pedig ugyanezen az adott napon érvényes eladási árfolyammal kell megszorozni. Ez a képletben az Ak tétel alatt jelenik meg”.³⁴

Tekintettel arra, hogy a THM kiszámításakor, a szerződés megkötésekor, a teljesítésekkor a deviza-középárfolyam hosszabb idő-intervallumon keresztül +/- 0.5% volt, a Kúria az irányadó árfolyamrés mértékét kifejezetten is a szerződés részévé tette, az adott szerződést érvényessé nyilvánította, s kötelezte a feleket, hogy az érvényessé nyilvánított szerződés alapján számoljanak el egymással.

VI. A deviza-alapú kölcsönszerződések „szerencseleme”: az árfolyamkockázat

A deviza-alapú kölcsönszerződés fogalmi elemeinek részletezéséből is kitűnik: a szerződés azért lesz „deviza-alapú”, mert a kirovó és lerovó pénznem elválnak egymástól. E hitelkonstrukció velejárója, hogy a törlesztés minden hónapban az aktuális forint deviza-árfolyamon történik, ezért számolni kell az ún. árfolyamkockázattal is.

A Szegedi Ítéltábla több határozatában is kifejtette, hogy ha a folyósításkor aktuális árfolyam megváltozik, mégpedig a törlesztés és kamatfizetés napján más, mint a folyósításkor, a változásból eredő veszteséget és nyereséget az adós viseli. Ha a forint gyengül, akkor a gyengülés mértékével arányos az árfolyamnyereség. Kedvező deviza-árfolyam esetén fogyasztói igények növekedése, kedvezőtlen változása esetén annak csökkenése tapasztalható. A deviza-árfolyam kedvezőtlen változása jövedelmezőségi és tőkeveszteséget eredményez, melynek viselésére az adós köteles.³⁵

Deviza-alapú hitelt célszerű felvenni, ha a forint gyenge, és a várakozások a forint erősödését jelzik, fordított esetben, ha a forint erős, és a várakozások a forint gyengülésére utalnak, célszerűbb forinthitelt választani. A forintpozíció gyengesége és erőssége, valamint a forint

³⁴ Kúria Gfv. VII.30.078/2013/14.

³⁵ v.ö. Pf.I.20.052/2012/7., Gf. I.30.244/2012., Gf.II. 30.395/2012.

várható erősödése vagy gyengülése előre nem határozható meg, különösen nem a hosszú futamidejű hiteleknel.

A deviza-árfolyam egy piaci érték, mely magában foglalja az aktuális keresleti –kínálati elemeket is, így teljesen természetes módon különbözhet az elméletileg meghatározott aránytól. ³⁶Az árfolyamkockázat jogi értelemben a kölcsönszerződéssel járó kockázati tényező, melyet minden esetben az adósnek kell viselni. Alapszabály, hogy az adós köteles a kölcsön összegét, annak költségeivel együtt visszafizetni, még akkor is, ha késedelembe esik. ³⁷Fogalmilag az adóst abszolút jellegű fizetési kötelezettség terheli, mert akkor is köteles minden kölcsönszerződéssel járó kockázatot viselni, ha jóhiszeműen jár el. ³⁸

A kölcsönszerződés alapján fennálló kockázatvállalás ugyanakkor nem egyoldalú, mert gazdasági értelemben mind az adósnak, mind pedig a hitelezőnek számolnia kell a kockázattal. A hitelezőt a kölcsönszerződésből eredően egyszeri teljesítés terheli, mely a kölcsönösszeg folyósításában nyilvánul meg. Gazdasági értelemben azért vállal kockázatot egy-egy kölcsönszerződéssel, mert előre teljesíti a rá eső kötelezettségét, ugyanakkor bizonytalan, hogy a kölcsönösszeg a haszonnal együtt megtérül-e, tehát az adós nem teljesítéséből eredő kockázatot kizárólag maga viseli. A kölcsön folyósításával a forrásait quasi „kihelyezi”, másként megfogalmazva, az adós rendelkezésére bocsátja forrásait, s a havonta esedékes törlesztéseket forgatva végez profitorientált tevékenységet. Amennyiben az adós nem teljesíti szerződésből folyó fizetési kötelezettségét, a hitelezőnek hiánya keletkezik, melyet pótolnia kell. Úgy gondolom, hogy a kockázatviselés aránya egyenlő mértékű a szerződés alanyai tekintetében, mert mind a hitelező, mind az adós viseli a szerződéssel járó kockázatokat: az adós az árfolyamkockázatot, a hitelező pedig a hitelezési kockázatot. A bank az árfolyamváltozásból eredő, törlesztő részletek nagyságát befolyásoló kockázatot ilyen típusú szerződések esetén a bank az alacsonyabb ügyleti kamat ellensúlyozásaként hárítja át az ügyfélre.

Mint azt nap, mint nap tapasztalhatjuk, semmilyen eszköz, sem ingatlan, sem értékpapír, sem deviza esetén nincs köbe vétett érték, amely fillérre pontosan eligazítana az adott eszköz piaci árát illetően. A frankhitel árrobbanás idején a forint-svájci frank hivatalos árfolyama roppant kedvező volt, s ugyanez érvényesül más devizák esetében is. Többek között e tényező is hozzájárult ahhoz, hogy ilyen nagyszámú értékesítésére kerüljön sor. A gazdaságpolitika prognosztizált fejlődését tovább erősítette hazánk uniós csatlakozása, melyet mind a

³⁶ Magyar Gábor: Pénzügyi Navigátor. Harmadik kiadás. Budapest. Vetula Visual Bt. 2004. 103.

³⁷ BH 1998.443.

³⁸ Gárdos –Nagy i. m. 376-377.

kormányzat mind a magánszektor kedvezően fogadott. A Pénzügyminisztérium és az MNB 2008. január 1-jét jelölte meg a Gazdasági és Monetáris Unióhoz való csatlakozás dátumaként. Ez tovább erősítette a devizahitelezésben rejlő lehetőségeket, mert aki ekkortájt vett fel deviza-alapú kölcsönt, joggal számíthatott arra, hogy a forint árfolyamkockázatát csak négy-öt évig kell viselniük. Ebben az időszakban az euró és a svájci frank volatilitása historikusan alacsony volt, mintegy harmada a forint/svájci frank volatilitásnak, ami alapján a frank/euró árfolyamkockázatot a hitelfelvevők az euró/forint árfolyamkockázathoz képest elenyészőnek tekinthették.³⁹

Meglátásom szerint az árfolyamkockázat azért minősülhet a deviza-alapú kölcsönszerződés „szerencseelemének”, mert a forintpozíció gyengesége és erőssége - különösen a hosszú futamidejű szerződések esetén - előre nem határozható meg. A pénzügyi válság bekövetkezése előre nem volt megjósolható, a pénzügyi szektor reálisan nem is számolt ennek lehetőségével. Előfordulhatott volna, hogy válság hiányában e hiteltípus pénzpiaci előnyei elsődlegesen az adósok körében jelentkeznek, s a hitelintézetek profittevékenységét érinti kedvezőtlenül a változás hiánya, vagy pedig az euró övezethez való csatlakozás bekövetkezése.

1. A deviza-alapú kölcsönszerződés érvényessége az árfolyamkockázat szempontjából

A szegedi bírói gyakorlat több határozatában is kifejtette, hogy a deviza-alapú hitelszerződések a mögöttük húzódó áruviszony konstrukció jellegéből adódóan a gazdasági háttér, az árfolyamkockázat adósokra történő telepítése miatt nem jogellenesek, nem érvénytelenek a szerződéskötés időpontjára kivetítve. A joggyakorlat egységes álláspontot képvisel a tekintetben, hogy e szerződések nem ütköznek jogszabályba, nem tisztességtelenek, valamint nem épülnek akarat hiába sem, így színleltiségre és megtévesztésre sem.

Az adott szerződések jóerkölcsbe ütköző volta esetében ugyanakkor a jogalkalmazási gyakorlat nem egységes. Egy-egy keresetlevélben az adósok rendszerint arra hivatkoztak, hogy a szerződéssel elérni kívánt jóerkölcsbe ütközik, mert az elérni kívánt cél, a szerződés tárgya vagy a kikötött szolgáltatások jellege nyilvánvalóan sérti az általánosan elfogadott társadalmi normákat. A Fővárosi Ítéltábla a 6. Pf.20.353/2013/4. számú ítéletében a

³⁹ Hudecz András: Párhuzamos történetek. A lakossági devizahitelezés kialakulása és kezelése Lengyelországban, Romániában és Magyarországon. Közgazdaságtani Szemle LIX. évfolyam 2012. április 384-385.

szerződés jóerkölcsbe ütköző voltának tárgyában kifejtette, hogy álláspontja szerint, az olyan kölcsönszerződés, amelyik az árfolyamváltozás kockázatát felső értékhatár meghatározása nélkül korlátlanul az adósra hárítja, a szerződésben fennálló érdekegyensúly arányát jelentős mértékben megbontja az alperes hátrányára, nem egyeztethető össze a társadalom általános értékítéletével, általános erkölcsi normát sért, emiatt nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütközik. A Békés Megyei Járásbíróság e tárgykörben releváns ítélete szerint a deviza-alapú kölcsönszerződés azért nem ütközik jóerkölcsbe, mert az árfolyamváltozásból az adósoknak-amennyiben a forint árfolyama erősödik a devizához képes- előnye is származhat az árfolyamváltozásból, s e nyereséget nem köteles megosztani a pénzüintézzettel, hanem az árfolyamra tekintettel kisebb forintellenértéket fizet, így a szerződés e feltétele sem tartalmaz egyoldalú, kizárólag az adós oldalán megjelenő hátrányt, sem a társadalmi értékítélet szempontjából elítélendő kikötést. Megerősíti ezt az a tény, hogy a szerződés- mint valamennyi deviza –alapú szerződési konstrukció – egy bizonyos mértékig előre látható árfolyamváltozás kockázatát a forint alapú kölcsönön esetében kikötöttnél lényegesen alacsonyabb kamat biztosításával ellensúlyozta.⁴⁰

Véleményem szerint az ítéletek közötti ellentét elsődlegesen arra vezethető vissza, hogy a Ptk. 200.§. (2) és az Új Ptk. 6:96.§. ide vonatkozó rendelkezései nyitott törvényi tényállások, azaz a tényállásnak a tartalmát a bírói gyakorlat tölti ki.⁴¹ Ennek ellenére úgy gondolom, hogy deviza-alapú kölcsönszerződések nem minősülnek jóerkölcsbe ütköző szerződéseknek, mert a felek kockázatvállalása közel egyenrangú, s pontosan a szerződés megkötésekor kell fennállnia a jóerkölcsbe ütköző feltételnek. A deviza-alapú kölcsönszerződések esetén mind az adós, mind pedig a hitelező realizálhatott magának fontos előnyöket. Mivel a szerződések eleve kölcsönös gazdasági célokra épülnek, a társadalom erkölcsi értékítéletével nem ellentétesek. A szerződés jóerkölcsbe ütközésének megállapítás során azt kell vizsgálni, hogy maga a jogügylet társadalmilag elítélendő-e avagy sem.⁴² Az árfolyamkockázat kikötése önmagában nem lehet erkölcstelen, mert a bank nem olyan szolgáltatásért köt ki ellenszolgáltatást, amelyért erkölcstelennek minősül az ellentételezés elvárása és elfogadása.⁴³

⁴⁰ Békés Megyei Járásbíróság 5.P. 20360/2010/31.

⁴¹ Vékás (szerk.) 2013 i. m. 572.

⁴² Gellért György (szerk.): A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. KJK- Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004. I. kötet. 736.

⁴³ A jóerkölcsbe ütköző szerződés ismérveinek megállapítására lásd: EBDT 2012. 2635.számú jogeset valamint Menyhárd Attila: A jóerkölcsbe ütköző szerződések. Budapest. Gondolat Kiadó.2004. 98-110.

2. A *clausula rebus sic stantibus* elv érvényesülése

A deviza-alapú kölcsönszerződés, mint hitelkonstrukció a szerződéskötés időpontját alapul véve nem minősül érvénytelennek, jogszerűtlennek, tekintettel arra, hogy a mindkét fél számára egyaránt járhat pénzüpiaci előnyökkel és hátrányokkal. Más kérdés, hogy a tartós hitelezési jogviszonyban a szerződés megkötését követően olyan változások állhatnak be, melyből kifolyólag a szerződésből eredő gazdasági kockázatviselés aránya felborulhat. A szerződés megkötésekor a felek elsősorban a szerződéskötés időpontjában ismert körülményeket veszik figyelembe a szerződés tartalmának kialakításakor. A szerződő felek figyelemmel vannak az általános élettapasztalat szerint várható változásokra is, melyek nem mindig következnek be, vagy nem oly módon, mint ahogyan azt a felek feltételezték. További problémát jelent, hogy egyes jövőbeni változásokat nem lehet előre látni.⁴⁴

Ha a körülmények lényeges változásából eredő súlyos aránytalanságokat a felek a szerződés közös módosításával nem orvosolják, akkor szükségessé válik a szerződésekbe való utólagos beavatkozás, amely felvetheti a Ptk. 241.§. alapján fennálló bíróság általi szerződésmódosítást.

Ahhoz, hogy a bíróság a felek által megkötött szerződést módosítsa, ahhoz szükséges, hogy

- a felek között tartós jogviszony álljon fenn,
- a szerződés megkötését követően,
- álljon elő olyan helyzet, amely miatt a szerződés valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti.⁴⁵

A szakirodalom szerint a bíróság általi szerződésmódosítás esetében a *clausula rebus sic stantibus* elvének az alkalmazásáról van szó. Tartós jogviszony esetén számolni kell azzal a lehetőséggel, hogy a szerződéskötéskor figyelembe vett körülmények később megváltoznak, és a változás valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti. Mindez különösen érvényesülhet a tartós hitelezési jogviszonyokban.⁴⁶ Meglátásom szerint a deviza-alapú kölcsönszerződések esetén reálisan számítani lehetett arra, hogy a forint-deviza árfolyam változó mértékű és a kifejezetten hosszú futamidejű szerződés esetén évtizedekkel később a hitelintézet már nem tudja azokat a feltételeket garantálni egy-egy szerződés fenntartásához, melyek a szerződés megkötésekor rendelkezésre álltak. Természetesen az árfolyamok ilyen mértékű változására

⁴⁴ Besenyei i. m. 39.

⁴⁵ Ptk. 241.§. valamint Új. Ptk. 6:192.§. (1) bek.

⁴⁶ Besenyei i. m. 106.

senki sem számított, s megjósolni sem lehetett, hogy az Egyesült Államokból kiinduló pénzügyi válság kirobbanása a svájci frank és euró árfolyamára ilyen hatást gyakorol. Úgy gondolom, hogy éppen ezért is jogos a bankszektor védekezése, mely szerint nem láthatták előre az árfolyamváltozás irányát, különösen nem a „radikális” növekedését.⁴⁷ A jogelmélet szerint az elv alkalmazhatóságához olyan változásnak kell bekövetkeznie, amely valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti. Bár az irányadó törvényi rendelkezés nem tartalmaz példát arra, hogy mit tekinthetünk lényeges változásnak, mégis úgy gondolom, hogy jelen szerződések esetén az árfolyam drasztikus növekedése alapot adhat a *clausula rebus sic stantibus* elv alkalmazhatóságának.

A Szegedi Ítéltábla Pf.I.20.052/2012/7. számú határozatában ezzel összefüggésben azon álláspontot képviseli, hogy a Ptk. 241.§.-a számára csak az egyedi jogviszonyokban engedi a szerződésmódosítás lehetőségét, csak kivételes esetekben alkalmazható. Az Alkotmánybíróság ezzel kapcsolatban a 32/1991. (VI.6.) AB határozatában kifejtette, hogy a Ptk. 241.§.-a alapján indult perben a bíróság feladata egy-egy konkrét szerződés megbomlott egyensúlyát helyreállítani. Kérdéses, hogy a bíróság általi szerződésmódosítást, mint jogi eszközt célszerű-e azonos típusú, nagyszámú szerződések körében kialakult társadalmi méretű változások esetén alkalmazni.

A jogalkalmazási gyakorlat egységes álláspontot képvisel a tekintetben, hogy a bíróság általi szerződésmódosítás csak kivételes esetben alkalmazható. Az Alkotmánybíróság imént említett határozatában rögzítette, hogy „*A társadalmi méretű változásoknak a szerződések nagy tömegét azonosan érintő következményeit azonban az egyes peres eljárások keretei között nem lehet célszerűen megoldani, itt már indokolt, hogy a törvényhozás dolgozzon ki általános megoldást.*”.

A Kúria 6/2013-as Jogegységi Határozatának indokolásában egy az egyben az Alkotmánybíróság imént részletezett okfejtése jelenik meg.

A jogszabály csak kivételes esetben avatkozik be a felek közötti szerződésbe. Elviekben az állam nem avatkozhat és nem is avatkozik be a felek szerződéses viszonyába mindaddig, amíg a felek a jogszabályi előírásokat betartják.

A Szegedi Ítéltábla szerint a Ptk. 226.§. (2) bekezdés első fordulatának az a funkciója, hogy a fennálló szerződések szolgáltatási egyensúlyának felbomlása esetén az állami beavatkozást társadalmi méretekben lehetővé tegye. Az Ítéltábla határozatában utalt arra, hogy mind az

⁴⁷ Meglátásom szerint a kötelmekre vonatkozó általános szabályok értelmében a deviza-alapú kölcsönszerződések megkötésekor emiatt nem álltak fenn a tévedés és megtévesztés Ptk. 210.§. (1) és (4) szerinti feltételei

egyedi, mind pedig a jogviszonyok társadalmi méretű, tehát jogszabályi megváltoztatása csak alkotmányos keretek között történhet meg. Az Alkotmánybíróság a 66/1995. (XI.24.) AB határozatában kimondta, hogy az állam csak ugyanolyan feltételek együttes fennállása esetén változtathatja meg a szerződés tartalmát, mint amilyen feltételek meglétét a bírósági úton való szerződésmódosítás is megkövetel. A jogalkotónak tehát figyelemmel kell lennie arra, hogy a szerződések nagy tömegének változtatását azonosan érintő következmények jogszabályi eszközökkel való rendezése egyben megfeleljen a bíróság általi szerződésmódosítás kritériumainak. A jogalkotói, jogszabályi beavatkozás az egyedi bírói beavatkozást kiváltja. Ezt célozzák a végtörlesztésről, illetve az árfolyamrögzítésről szóló törvények.

3. Az otthonvédelemmel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXI. törvény hatása

2011-re nyilvánvalóvá vált, hogy a devizahitelek körül kialakult helyzet rendezése törvényi beavatkozást igényel. A jogalkotó észlelve a társadalom összteherbírási képességének határait, méltányos megoldásra törekedve a 2011. évi CXXI. törvény keretein belül rögzítette a végtörlesztés feltételeit. E törvény rengeteg kritikát kapott, rendelkezéseinek alaptörvényellenességének tárgyában számos alkotmányjogi panasz érkezett az Alkotmánybírósághoz.⁴⁸ A ellenzék legfőbb érvei a visszaható hatályú jogalkotás tilalma valamint a szerződéses szabadság áttörése voltak.

Az Alkotmánybíróság az előterjesztett alkotmányjogi panaszokat elutasítva egyben 3048/2013. (II.28.) számú határozatában a reagált a kritikákra, s kifejtette, hogy a Ptk. is lehetővé teszi a szerződési szabadság jogszabályi korlátozását. A testület rámutatott arra, hogy a Ptk. 226.§. (2) bekezdése alapján a jogalkotó a jogszabály hatályba lépése előtt megkötött jogviszonyok tartalmát kivételes esetben megváltoztathatja. A kivételes esetet az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata fejlesztette ki, építve a *clausula rebus sic stantibus* elvének érvényesülésére. A joggyakorlat működésében megszilárdult nézet szerint, a *clausula*-elvet csak akkor lehet alkalmazni, ha a szerződéskötést követően beállott valamely lényeges körülmény folytán a szerződés változatlan tartalommal való fenntartása valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti, a körülmények megváltozása nem volt előre ésszerűen látható, valamint mindez túlmegy az elvárható kockázatvállalás határán.⁴⁹ A jogszabályi beavatkozás,

⁴⁸ Azonos tárgyban megjelenik: IV. 02487/2012. számú, IV. 02661/2012. számú, IV. 02670/2012. számú, IV. 02682/2012. számú indítványokban

⁴⁹ 66/1995. (XI.24.) AB határozat

mint jogi eszköz alkalmazhatóságának további feltétele, hogy a lényeges körülményváltozás társadalmi legyen, azaz a szerződések nagy számát kell, hogy érintse.

Tekintettel arra, hogy a Kormány devizahitelesekét segítő, több mentőakciója közül egy sem hozott végső megoldást, a devizahitelezésben rejlő össztársadalmi probléma tovább fokozódott. Kormányzati oldalról felmerült a gondolat, hogy a jogszabály általi szerződésmódosítás lehet az egyetlen jogi megoldás. Kérdéses volt, hogy az állam milyen formában avatkozhat be a felek szerződéses magánautonómiájába, s ha megteheti, akkor mennyiben írhatja át a kölcsönszerződéseket. Mivel a felmerülő kérdések egyben alkotmányossági szempontból is aggályosak voltak, a Kormány az Alkotmánybírósághoz fordult. Az Alkotmánybíróság 8/2014 (III.20.) AB határozatában kifejtette, hogy a jogszabályi beavatkozás megfelelő megoldás lehet, s a hatályba lépése előtt keletkezett jogviszonyokat a *clausula rebus sic stantibus* elve alapján megváltoztathatja. Az Alkotmánybíróság határozata szerint a devizahitelezés beleilleszthető a *clausula-elv* alkalmazhatósági körébe, s így, jogszabály a hatályba lépése előtt keletkezett jogviszonyokat módosíthatja. Az Alkotmánybíróság ugyanakkor azt is kimondta, hogy a jogszabály általi módosításnak az érdekegyensúlyra kell törekednie, így mindkét fél érdekeinek figyelembevételével kell megtörténnie.

VII. Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek megválasztását befolyásoló körülmények

Érvényes szerződésről akkor beszélünk, ha a megkötött szerződés minden tekintetben ép, tehát alkalmas arra, hogy a szerződő felek által elérni kívánt joghatást előidézzék. Ezzel szemben érvénytelennek tekintjük a szerződést, ha olyan hibában szenved, amelynek következtében a szerződésnek nincs joghatása, illetve nem a felek által megkívánt joghatás jön létre. Az érvénytelenség első fordulatanál a jogrend eleve megtagadja a joghatást, míg a második esetben utólag szünteti meg a nem kívánt hatást.⁵⁰

Az érvénytelenségi jogkövetkezmény megválasztásának szempontjából alapvetően kétféle szempontot kell mérlegelni:

- In integrum restitutio esetén a jog olyan helyzetet teremt, mintha a felek az adott szerződést meg sem kötötték volna. A tartós hitelezési jogviszonyokban az eredeti állapot helyreállítása valójában egyik fél érdekét sem szolgálja, továbbá a kölcsönszerződés

⁵⁰ Kiss Gábor-Sándor István: A szerződések érvénytelensége. Második hatályosított kiadás. HVG-Orac. Budapest. 2014. 15.

használati kötelem, melyből kifolyólag valójában nem is lenne alkalmazható, tekintettel arra, hogy a pénz használata vissza nem fordítható folyamat. Az Új Ptk. szerint az eredeti állapot helyreállítása már csak természetben történhet meg, s nem is alkalmazható használati kötelem esetén.

- Az ex tunc érvényessé nyilvánítás, melynek alkalmazásával a jog olyan helyzetet teremt, mintha ha a felek már eredetileg is érvényes szerződést kötöttek volna, quasi az érvénytelenségi okot kiküszöböli, és a szerződést „megmenti”.⁵¹

Érvénytelenségi perekben az adósok rendszerint nem az egész szerződést, hanem annak egyes rendelkezéseit támadják. Tekintettel arra, hogy eredeti állapot helyreállítása esetén az adósnak a teljes tartozást egy összegben kellene visszafizetnie⁵², igénye a sérelmezett rendelkezés elhagyására, vagy érvénytelenségének bíróság általi kiküszöbölésére irányul. Ez utóbbi viszont megfelel a szerződés bíróság általi módosításának.

Mivel fogyasztói kölcsönszerződések esetén az adósok rendszerint az egyes szerződési feltételek érvénytelenségét kívánják elérni, annak speciális jogkövetkezményeivel is számolniuk kell. A Ptk. 209./A. §. (1) bekezdés alapján a sérelmet szenvedett fél nem az egész szerződést, hanem a részévé váló tisztességtelen kikötést támadhatja meg. A 209./A. §. (2) bekezdés alapján az ún. részleges érvénytelenség csak akkor dől meg, ha a szerződés az érvénytelen feltétel nélkül nem teljesíthető. A részleges érvénytelenség megdőlése esetén a fogyasztónak a még fennálló tartozását is egy összegben kellene visszafizetnie, ezért célja arra irányul, hogy a szerződése az érvénytelen rendelkezés elhagyásával legyen érvényes.

A részleges érvénytelenség alkalmazására a 93/13/EGK Irányelv 6. cikkének (1) bekezdése két konjunktív feltételt is tartalmaz: a tisztességtelen feltételek nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve, valamint a szerződés a tisztességtelen feltétel elhagyásával továbbra is teljesíthető. Az irányelv rendelkezéseit az Európai Unió Bírósága a Banco-Espanol ügyben értelmezte, s ítéletében kimondta, hogy az (1) bekezdés csak akkor alkalmazható, ha nincs olyan tagállami szabályozás, mely a tagállami bíróság számára lehetővé teszi, hogy a szerződésben foglalt feltétel tisztességtelenségének megállapítása esetén az adott szerződést e feltétel vonatkozásában módosítsa vagy kiegészítse.⁵³

⁵¹ Kúria 6/2013.PJE 4.pontja

⁵² 1/2010. (VI.28) PK vélemény 4.pontja

⁵³ C-618/10.sz Banco Espanol de Credito SA v. Joaquín Calderon Camino ügy

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=123843&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=11322>

A Kúria 2/2012. (XII.10.) PK véleménye szerint a fogyasztói kölcsönszerződés az egyoldalú szerződésmódosítási jog gyakorlását lehetővé tevő rendelkezés mellőzése esetén továbbra is teljesíthető, ezért csak a szerződési kikötés mellőzésének jogkövetkezménye alkalmazható.

A Szegedi Ítéltábla az árfolyamrés kapcsán felmerülő értelmezési kérdések kapcsán a már hivatkozott ítéletében akként rendelkezett, hogy az eltérő, eladási devizaárfolyamon történő törlesztési kötelezettség kihagyásával a szerződés nem teljesíthető, mert az adósnak valamilyen devizaárfolyam alkalmazásával a kölcsöntartozását törlesztenie kell, s erről a bírósági ítéletnek kell rendelkeznie. A pénzügyi intézmény az ítélettel szemben felülvizsgálati kérelemmel élt, majd a Kúria, mint felülvizsgálati bíróság az Európai Unió Bíróságához fordult. A felülvizsgálati kérelemben kérdésként fogalmazódott meg, hogy tisztességtelen feltétel semmisségének orvoslására alkalmazható-e a szerződés bírói úton való módosítása, s ha igen, akkor milyen formában.

VIII. a Kúria 2/2014. számú PJE határozatának elemzése

1. A határozat meghozatalát befolyásoló körülmények

A jogegységi döntés meghozatalakor a kiinduló kérdés az volt, hogy a fogyasztó és a vállalkozó között megkötött olyan szerződésekben, amelyekben a tisztességtelen szerződési feltételek semmisségét kell megállapítani, alkalmazható-e, és ha igen akkor milyen mértékben a Ptk. rendelkezéseinek az a része, amely szerint a bíróság úgy nyilvánítja érvényessé az adott szerződést, hogy az érvénytelenség miatti érdeksérelmet a szerződés megfelelő módosításával kiküszöböli.

A határozattal a Kúriának egy olyan jogvitát kellett eldöntenie, melynek szakmai értékelésében a társadalompolitikai, gazdasági és társadalom szempontjából lényeges egyéb szakmai kritériumok is megjelennek. A jogvita eldöntésének jelentős súlya volt, tekintettel arra, hogy joggyakorlati kihatásán túl a gazdasági konzekvenciái is számottevőek voltak. Elegendő a Kúria előzetes döntéshozatali eljárásának, kérelmének érveit részletezni ahhoz, hogy megismerjük a jogegységi tanács kritikus helyzetét:

„A Kúria azért kéri ennek elrendelését, mert olyan jogvitát kell eldöntenie, melynek a magyar gazdaság egészére jelentős kihatása van. A magyar háztartásoknak- az MNB 2012. II. negyedévre vonatkozó adatai alapján –a GDP 32.56% -át kitevő hiteltartozása van a pénzügyi szolgáltatók felé, ebből a GDP 18.54%-át tesznek ki a per tárgyát is képező deviza-alapú hitelek. A Kúria nem önmagában az ilyen perek miatt indítványozza a gyorsított eljárás

elrendelését, hanem a magyar gazdaság egészét, a magyar bankrendszer működését alapvetően és közvetlenül befolyásoló hatása miatt, amely a magyar lakosság jelentős százalékanak egzisztenciáját is közvetlenül érinti.”⁵⁴

2 . Egy lehetséges döntési alternatíva

1. Vannak olyan esetek, amikor a gazdasági élet biztonsága indokolja, hogy az adott területen nagyobb jártassággal, tapasztalattal rendelkező fél ne kerüljön a szerződésekben kedvezőbb helyzetbe. Ekkor nehezen értelmezhető a gyengébb pozíció, melyből eredően nehezen értelmezhető a gyengébb fél védelmének jogpolitikai célkitűzése is. Mivel önmagában a célkitűzés is nehezen megragadható, körülírható, de azzal mindenképpen jellemezhető, hogy a jogalkotó csak konkrét tényállások mentén igyekszik mankót nyújtani az egyik fél helyzetének javítása érdekében.⁵⁵ Meglátásom szerint a Kúriának oly módon kellett volna beavatkoznia a felek szerződéses magán-autonómiájába, hogy méltányos érdekeiket tartja szem előtt, s fokozottabb érdekvédelme nem tolódik el kizárólagosan valamely szerződő fél irányába. A gyengébb fél védelmére való hivatkozás nem meggyőző, és nem ad megfelelő magyarázatot arra, hogy miért ne kellene ugyanilyen megfontolásból a bankokat is védeni. Az eddig bemutatott körülmények is igazolják, hogy a gyengébb fél védelmét indukáló tényállásoknál az erőviszonyok szimmetriája elsődlegesen objektív, tehát a felek akaratán kívüli okból vált aszimmetrikussá. A jogviták alapjául szolgáló szerződések esetén a különnemű árfolyamok eltéréséből eredő költségek az összfizetési kötelezettségekhez mérten nem minősültek számottevőnek, gyakorlatilag szerződési kikötésének érvénytelenné (semmissé) nyilvánításával az adósok terhei alig csökkentek. Tekintettel arra, hogy az érvénytelenségi perek megindulásáig az árfolyamrés, mint költség megfizetése az adósok oldaláról egyáltalán nem volt panaszos, aggályosnak tartom, hogy a jogegységi tanács e tárgyban hozott kifejezetten fogyasztók védelmét szolgáló intézkedést.

Úgy gondolom, hogy a különnemű árfolyamok alkalmazását magukba foglaló kikötések semmissé nyilvánításával a Kúria felülírta a piaci mechanizmusok folyamatát, tekintettel arra, hogy pénzüzetek többsége a konverziós díjat a THM-ben ténylegesen értékelte, s nem önálló pénzváltási szolgáltatásként kezelte, szemben azokkal a pénzüzetekkel, melyek az

⁵⁴ Kúria Pfv.21.247/2012/16

⁵⁵ Gellén Klára: A gyengébb fél védelme egyes aszimmetrikus szerződéses kapcsolatokban. Forum Acta Juridica et Politica. I. évfolyam I. szám. Szeged. 2011. 254.

árfolyamrés mértékét nemcsak nem tüntették fel a THM-ben, hanem azt a THM-ben nem is kalkulálták, s önálló pénzváltási szolgáltatásként kezelték.

A fenti elgondolásból eredően úgy gondolom, hogy érdemes lenne megfontolni a következő kettős terminológia alkalmazását, mely szerint:

- amennyiben a hitelintézet az árfolyamrés mértékét nem megfelelő módon tüntette fel a THM-ben, s értékét kalkulálta a THM-be, a jogszabály a fogyasztó nem vagy nem megfelelő módon történő tájékoztatásából eredő érdeksérelmet oly módon orvosolja, hogy a THM kiszámításakor, a szerződés megkötésekor, a folyósításkor valamint huzamos ideig a törlesztések során az irányadó deviza-középárfolyamot kifejezetten is a szerződés részévé teszi, s kötelezi a feleket az érvényessé nyilvánított szerződés szerinti elszámolásra.
- amennyiben a hitelintézet a deviza-átváltást önálló pénzváltási szolgáltatásként tünteti fel, s egyáltalán nem integrálja a THM mértékébe, a konverziós díjat is jogszerűtlenül számítja fel. Ebben az esetben a fogyasztó alappal hivatkozik arra, hogy az őt terhelő pénzváltási szolgáltatásból eredő fizetési kötelezettség indokolatlan és egyoldalú hátrányt jelent számára, hiszen a nyereségtartalom a THM-ben jelenik meg, s az ezen felül felszámított költségtényezőnek nyereségtartalma már nem lehet.

2. Meglátásom szerint a szerződéses konstrukciókban a tényleges egyensúly eltolódása nem az árfolyamrésnek valamint az egyoldalú szerződésmódosítási jog gyakorlásának köszönhető, hanem az árfolyamkockázatnak, mint szerencsefaktornak. Korábban már említettem, hogy az árfolyamkockázat a deviza-alapú kölcsönszerződések szerencseelemének tekinthető, amelyeket így a szakirodalom jogszerűen egyensúlyhiányos szerződésnek minősít.⁵⁶ Az eleve véletlenre alapozott szerencsefaktor- tehát az árfolyamkockázat az, amely befolyásolja a kialakuló értékviszonyokat.

A szerződés megkötésekor az értékegyensúly eltolódása még nem állt fenn, tehát a szolgáltatás és ellenszolgáltatás arányban voltak egymással. Az egyensúly eltolódása a már vázolt körülmények okán később következett be, s a fogyasztók így kerültek függő és kiszolgáltatott helyzetbe. A Kúria a jogegységi döntésében úgy határozott, hogy az árfolyamkockázat, mint szerződési kikötés érvénytelensége csak akkor vizsgálható, ha az a fogyasztó számára nem volt világos, nem volt érthető, figyelemmel a pénzintézettől kapott tájékoztatásra is. Tekintettel arra, hogy egyes esetekben a fogyasztókra terhelte a tájékoztatási kötelezettség hiányosságainak bizonyítását, úgy gondolom, hogy mint szerződési alapelv érvényesülését alapjaiban véve megkérdőjelezi. Mindig az adott eset konkrét körülményei

⁵⁶ Török Gábor (szerk.): A magánjog alapjai. Második hatályosított, bővített kiadás. HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest 2007. 154.

ismeretében lehet megítélni a tájékoztatási kötelezettség tényét, világos és érthető voltát. Egy olyan szerződéstípus esetén, amely vitathatatlanul közgazdaságtani ismeretet igényel, az adósoktól nem várható el, hogy bizonyítsák: hitelt érdemlőnek tűnő, később azonban tévesnek, valótlannak bizonyult tájékoztatást kaptak. Elméletileg azért írták alá a jogviták alapját képező szerződéseket, mert a hitelintézetektől olyan tájékoztatást kaptak, amelyre alapozva kötötték meg a kölcsönszerződéseket. A szerződés aláírásával azt igazolták, hogy megértették, és magukra nézve kötelezőnek fogadták el annak tartalmát.

Természetesen figyelemmel kell lennünk arra is, hogy az ésszerűtlen költekezés forgatagában az emberek nem voltak tisztában azzal, hogy az árfolyamhoz kötöttség mit jelent. Megítélésem szerint elvárás az „átlagfogyasztótól”, hogy az árfolyamváltozás negatív oldalát is felismerje. Ma Magyarországon számos olyan háztartás van, amely nem részesült meg a kölcsön szó hallatán, és önerőből finanszírozza az életszínvonal tendenciózus változásait.

Mindazonáltal, a jognak e rendszerben kell megoldást találnia a kialakult élethelyzetekre. Úgy gondolom, hogy a devizahitelezésben bekövetkező körülményváltozás iskolapéldája a *clausula rebus sic stantibus* elv alkalmazhatóságának, melyet a 2/2014. évi PJE Határozat nem követ. Figyelemmel kell lennünk arra is, hogy az eladósodottsághoz a lakosság, a bankszektor és az aktuálisan hatalmon levő kormány is hozzájárultak:

Lakossági oldalról:

- a hitelfelvevők képtelenek voltak a célok és realitások tényleges felmérésére
- hiányzott a középtávú előrelátás
- saját anyagi erő túlbecsülése

A bankszektor oldaláról:

- a piacszerzési célok miatt egyre kockázatosabb ügyfeleknek történt hitelnyújtás
- nem törekedtek az információs aszimmetriák csökkentésére
- „A hitelkamatok változtatásában élvezett szabadságot a bankok az eredményük növelésére használták fel, amely addicionális kockázatok vállalását is jelentette”

A kormányok illetve a független intézmények oldaláról:

- 2002 és 2008 között a politikai vezetés egyáltalán nem foglalkozott a lakosság devizaadósságának rendszerkockázatával;
- a lakástámogatási rendszer megváltozása, valamint 2006-ig a politikai kommunikáció homlokterében a gazdasági növekedés stabil alapjainak hangsúlyozása és az euró belátható időn belüli bevezetése állt – mindkettő ösztönözte a devizahitel-felvételt;
- a Magyar Nemzeti Bank ugyan reagált a jelenségre több megnyilatkozásában is, de nem tett elég erőteljes lépéseket a folyamat megállítására;

- a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete törvényi felhatalmazás hiányában nem tudta elég hatékonyan ellátni e tekintetben az ügyfelek védelmét.⁵⁷

Megítélésem szerint a 2/2014. számú PJE Határozat s így a 2014. évi XXXVIII. törvény nem rendezi megnyugtató módon a devizahitelezésben rejlő feszültséget. A jogalkotónak a körülmények lényeges megváltozása (így a drasztikus, előre nem látható árfolyamváltozás) miatt a súlyosan megbomlott kockázati egyensúly rendezése során figyelemmel kell a társadalom összteherbírási képességére, így a kölcsönügyletet megkötő és azon kívül maradó társadalmi csoportok érdekeire is. Tekintettel arra, hogy a kockázati egyensúly megbomlásában a lakosságnak, a bankszektornak és a kormányoknak is szerepe volt, ezért meglátásom szerint,- de lege ferenda- méltányos megoldást jelenthetne a helytállási kötelezettség együttes megállapítása.

3. Kötelmi jogunk általános szabályai szerint a szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges, valamint bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges. A magánjogi kódex szerint a felek egyező akarattal módosíthatják a szerződés tartalmát. A Hpt. speciális szabályai ezzel szemben a hitelintézetek számára egyoldalú módosítást tesznek lehetővé, s a felmerülő költségeket adósokra való ráterhelését is lehetővé teszik. Kétségtelen, hogy a hitelintézet e mechanizmust kihasználva megnöveli a pénz bekerülési költségét. Az adósok számára az a kérdés, hogy az esedékességkor mennyit kell fizetni, azaz nyilvánvalóan lényeges kérdés, így a Hpt. által biztosított egyoldalú szerződésmódosítási jog a Ptk. dogmatikai rendszerét alapjaiban áttöri. Véleményem szerint az egyoldalú szerződésmódosítási jogra vonatkozó rendelkezéseket összhangba kellene hozni a Ptk. dogmatikai rendszerével, mert visszaélések tárházát jelentheti egy-egy hitelintézet számára.

⁵⁷ Pitz Mónika–Schepp Zoltán: *A lakossági devizahitelezés problémája*. Közgazdaság, Tudományos füzetek, VIII. évf., 3. sz., 167-180.

IX. Összegző gondolatok és megállapítások

A dolgozat megírása során két célt tartottam szem előtt: egyrészt a deviza-alapú kölcsönszerződésekkel összefüggő érvénytelenségi kérdések leglényegesebb pontjainak ismertetését, másrészt a magyar jogrendszer abból a szempontból történő görcső alá vételét, hogy mennyiben alkalmas az absztrakt élethelyzetek megfelelő szintű jogi korrektúrájára.

Jelen dolgozat elkészítésével hozzájárultam ahhoz, hogy a devizahitelezésről minél átfogóbb képet kaphassunk. Ennek érdekében megvizsgáltam és összegeztem, hogy a deviza-alapú kölcsön mikor, milyen előnyökkel és hátrányokkal jelent meg a hazai hitelpiacon. Külön hangsúlyt fektettem annak bemutatására, hogy a devizahitelezés, mikor és minek köszönhetően vált egyik pillanatról a másikra összetársadalmi szintű problémává, s kezdetben milyen szintű megoldási kísérletek mutatkoztak mind joggyakorlati mind jogalkotói oldalról.

Dolgozatom további részében a kölcsönszerződések érvényességi kérdéseit vizsgáltam, a joggyakorlat és a szakirodalom eredményeire támaszkodva. Valamennyi kölcsönszerződésről elmondható, hogy mint hitelkonstrukciók alapjaiban nem érvénytelenek, nem semmisek, ugyanakkor olyan jogi hibákban szenvednek, amelyeknek korrekciója magasabb fokú beavatkozást igényel. A munka megírása során egy csokorba gyűjtöttem azokat a gyakorlati problémákat, anomáliákat, amelyek az elmúlt öt évben felmerültek a deviza-alapú kölcsönszerződésekkel kapcsolatban. Rávilágítottam arra, hogy e szerződések kapcsán nem az általános érvénytelenségi kérdések - így a jogszabályba ütközés, uzsora, jóerkölcsbe ütközés stb. - elbírálása okoz fejtörést az igazságszolgáltatási fórumok számára, hanem azon kérdések, amelyek e szerződési konstrukció vegyes jellegének köszönhetően eltérő jogi megítélésűek.

A kutatás során figyelembe vettem a jogi és közgazdaságtani elméleteket, s megvizsgáltam kapcsolódási pontjaikat. Komplex képet adtam arról, hogy az árfolyamrést kizárólag jogilag értékelni cél- és szakszerűtlen. Ennek érdekében párhuzamot vontam a jogi és közgazdaságtani szakirodalom között, valamint külön hangsúlyt fektettem a jogalkalmazási gyakorlat eredményeire is. Munkám megírása során a közgazdaságtani elméletekre valamint a szerződések egyedi jellegére alapozva rávilágítottam arra, hogy a Kúria döntése nem harmonizál maradéktalanul a jogalkalmazási gyakorlat eddigi eredményeivel. Kutatásom kiindulási pontjaként megvizsgáltam, hogy a kölcsönszerződés mögött húzódik-e valamilyen banki kereskedelmi ügylet, s ha igen, akkor milyen formában befolyásolja a kölcsönszerződés teljesítését. Kutatásom eredményeként rávilágítottam arra, hogy „*a contrario*” értelmezés szerint a deviza-alapú kölcsönszerződés nem minősül devizakölcsönnek, de jogi megítélését

illetően ilyen sajátosságokkal rendelkezik. Megállapítottam, hogy valamennyi szerződés közös pontjaként a devizához fűződő rendelkezési jog szolgál, s nem lehet elvi élel kizárni a devizakonverzió valóságát.

Dolgozatom további részében azokra a területekre koncentráltam, amelyek a pénzügyi válság óta a legtöbb aggodalomra adtak okot, így különösen az árfolyamkockázatra. Arra a következtetésre jutottam, hogy az egyetlen jogi eszközként a *clausula rebus sic stantibus* elve szolgálhat, annak érdekében, hogy a szerződésekben megfigyelhető egyensúly eltolódás helyreállítható legyen. Mindezek mellett tisztában vagyok azzal, hogy az elv csak kellően átgondoltan, a magánjogi dogmatika szigorú figyelembe vételével alkalmazható, ugyanakkor dolgozatomban reflektálni arra, hogy e szerződések érzékeny pontja nem az árfolyamrész, s még csak nem is az egyoldalú szerződésmódosítás, hanem az árfolyamkockázat, mely továbbra is szabályozatlan maradt, így, továbbra is reális szintű problémát jelent az adósok számára.

Kutatásaim alapján megállapítható, hogy a deviza-alapú hitelekkel összefüggésben hozott hatályos jogszabályi rendelkezések csak a kezdeti lépéseket jelentik a kialakult helyzet megnyugtató orvoslásához. Várhatóan még évekig el fog húzódni e szerződések terhe alatt élő hitelfelvevők helyzetének megfelelő rendezése.

Bízom abban, hogy munkámmal talán én is hozzájárulhatok e szerződések jogi sajátosságainak komplex megítéléséhez.

Irodalomjegyzék

Bakonyi László - Décsy Jenő - Lauf László - Tasnády Márta: Tőke- és pénzpiacok. Perfekt Gazdasági és Tanácsadó Oktató és Kiadó. ISBN: 963-394-582-8-166.

Balás Tamás - Nagy Márton: A devizahitelek forinthitelekre történő átváltása. Hitelintézeti Szemle 2010/ 5. szám

Elérhető:

http://www.bankszovetseg.hu/wpcontent/uploads/2012/10/HSz5_416_430_10000377.pdf

Bánfi Tamás: A devizahitelezés oka, a beavatkozás lehetősége, módjai. Pénzügyi Szemle. 2012/3. szám

Elérhető:

<http://www.asz.hu/penzugyi-szemle-cikkek/2012/a-devizahitelezes-oka-a-beavatkozas-lehetosege-modjai>

Barcza Mihály: A Szegedi Ítéltábla ítélete a deviza-alapú kezelési költségről és a deviza-alapú kölcsön esetén alkalmazandó árfolyamról. Jogesetek Magyarázata. 2012. évi 3. szám.

Bessenyei Lajos: Kötelmi Jog Általános rész. Szeged. Pólay Elemér Alapítvány. 2012

Böröcz Helga (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázata. 2. kötet. Budapest. KJK-Kerszöv. 2001.

Farkas János - Hegedűs József - Székely Gáborné: Lakáshelyzet, lakástámogatások. 1999-2003.

Elérhető:

<http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a797.pdf>

Gárdos István - Nagy András: A devizahitel jogi alapkérdései. Hitelintézeti Szemle 2013.12. évfolyam. 5. szám

Elérhető:

<http://www.bankszovetseg.hu/wp-content/uploads/2013/05/371-387-Gardos-Nagy.pdf>

Gellén Klára: A gyengébb fél védelme egyes aszimmetrikus szerződéses kapcsolatokban. Acta Juridica et Politica. I. évfolyam, I. szám. 2011. Szeged.

Gellért György (szerk.): A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. KJK-Kerszöv. 2004. Budapest.

Hargitai József: Jogi fogalomtár. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. 2006.

Hudecz Gábor: Párhuzamos történetek. A lakossági devizahitelezés kialakulása és kezelése Lengyelországban, Romániában és Magyarországon. Közgazdaságtani Szemle. LIX. évfolyam 2012.

Elérhető:

http://epa.oszk.hu/00000/00017/00195/pdf/EPA00017_Kozgazdasagi_szemle_2012_04_01%20Hudecz.pdf

Invia Virtutis Nulla est Via: Tudományos Diákköri Dolgozatok. Bibliotheca Iuridica Szeminarium. 2005.

Kiss Gábor - Sándor István: A szerződések érvénytelensége. Második hatályosított kiadás. Budapest, HVG-Orac. 2014.

Kovács Levente: A devizahitelek háttere. Hitelintézeti Szemle. 2013. 12. évfolyam 3. szám
Elérhető:

<http://www.bankszovetseg.hu/wp-content/uploads/2013/05/183-193-Kovacs.pdf>

Kőhídi Ákos: A fogyasztóvédelem pragmatikus aspektusai. Optimi Nostri, Universitas Győr NonProfit Kft. 2007.

Lenkovics Barnabás: Magyar Polgári Jog. Dologi Jog. Hetedik átdolgozott kiadás. Budapest. Eötvös József Lap-és Könyvkiadó. 2008.

Magyar Gábor: Pénzügyi Navigátor. Harmadik kiadás. Budapest. Vetula Visual Bt. 2004.

Menyhárd Attila: A jóerkölcsbe ütköző szerződések. Budapest. Gondolat Kiadó. 2004.

Németh János - Kiss Daisy (szerk.): A Polgári Perrendtartás magyarázata 1. CompLex Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest. 2010.

Petrik Ferenc (szerk.): Bankjog a gyakorlatban. Budapest. Economix Közgazdász Egyetem. 1990.

Pitz Mónika - Schauff Zoltán: A lakossági devizahitelezés problémája. Közgazdaságtan. Tudományos Füzetek. VIII. évfolyam.

Török Gábor (szerk.) : A magánjog alapjai. Második hatályosított bővített kiadás. HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest. 2007.

Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest. 2013.

Vékás Lajos (szerk.) Szakértői Javaslat az Új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. 2008.

Felhasznált jogforrások

2014. évi XXXVIII. törvény a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

2012. évi LI. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról

2011. évi CXXI. törvény az otthonvédelemmel összefüggő egyes törvények módosításáról

1996. évi CXXI. törvény a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1952. évi III. törvény a Polgári Perrendtartásról

41/1997. (III.5) Kormányrendelet a betéti kamat, az értékpapírok hozama és a teljes hiteldíj mutató számításáról és közzétételéről

93/13/EGK a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló irányelv

Egyéb források és jogesetek

8/2014. (III.20.) Alkotmánybírósági határozat

3048/2013. (II.28.) Alkotmánybírósági határozat

66/1995. (XI.24.) Alkotmánybírósági határozat

32/1991. (VI.6.) Alkotmánybírósági határozat

2/2014. számú Kúria Polgári Jogegységi Határozata

6/2013. számú Kúria Polgári Jogegységi Határozata

1/2010. (VI. 28.) Polgári Kollégiumi vélemény az érvénytelenség jogkövetkezményeiről
BH 1998.443.

Békés Megyei Járásbíróság: 5.P.20360./2010/31.

Fővárosi Ítéltábla: 6.Pf.20.353/2013/4.

Fővárosi Törvényszék: 45.Pf.639.797/2012/4.

Szegedi Törvényszék: 7.P.21.258/2013/12.

Szegedi Törvényszék: 13.P.21.349/2012/22.

Szegedi Ítéltábla: Pf.20.052/2012/7.

Szegedi Ítéltábla: Gf. I.30.244/2012.

Szegedi Ítéltábla: Gf. II. 30.395/2012.

Kúria: Pfv. 21.247/2012/16.

Kúria: Gfv.VIII.30.078/2013/14.

Banco Espanol de Crédito Sa v Joaquín Calderon Camino ügy [C-618/10.sz.]

Árpád Kásler és Hajnalka Káslerné Rábai v OTP Jelzálogbank Zrt. [C-26/13.sz.]